

Kermis. Eene Limburgsche schets

M.J.H. Kessels

bron

M.J.H. Kessels, *Kermis. Eene Limburgsche schets*. Jos. Crolla, Valkenburg (Limburg) 1922

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/kess045kerm01_01/colofon.php

© 2012 dbnl

The logo for the Dutch Bibliography (dbnl) features the lowercase letters 'dbnl' in a blue, sans-serif font. The letter 'd' is stylized with a small hook at the top, and the 'b' has a similar hook. The 'n' and 'l' are simple, clean shapes.

AAN MIJN OUD-DORPSGENOOT EN TEGENWOORDIGEN
STADS-GENOOT DR E. PITERS
TILBURG, 1922

[I]

KERMIS! 't Is een kort woord, maar omvangrijk in zijn beteekenis. Een woord, dat aan de meest uiteenloopende gebeurtenissen in 's menschenleven herinnert, aan vreugde en pret, doch ook aan droefheid en smart, alhoewel het in zijn eigenlijke beteekenis den mensch alleen het eerste zou moeten brengen.

Kermis. 't Is een woord dat voor velen beteekent: dagen van genot en blijdschap, van verpoozing, van rust en uitspanning; voor anderen, dagen van vermoeienis, van uitspatting, van brasen zwelgpartij, van dronkenschap en vechtpartij.

Kermis. 't Is een woord, dat ook voor elken leeftijd van den mensch eene andere beteekenis heeft; want naar gelang zijn leeftijd krijgt het voor hem een ander aanzien, een andere waarde. Wat heeft het kind, de zuigeling aan de kermis?

Komt het echter op den leeftijd, dat het begrijpt, dat kermis eene zekere beteekenis heeft,

dan begint die beteekenis steeds te groeien en vorm aan te nemen, totdat het zwaartepunt naar de andere zijde overhelt en die groeiende beteekenis wederom begint te verminderen en ze eindelijk weer heelemaal hare waarde heeft verloren.

Hoe verschillend is zelfs ook de beteekenis van Kermis voor het ééne land of gewest, tegenover het andere. Laten wij ons slechts tot ons klein Nederland bepalen, wat is dan de kermis geheel iets anders voor den bewoner van onze Noordelijke dan voor dien der Zuidelijke provinciën.

Hoe viert de Noord-Hollander, de Fries of Groninger, de Zeeuw en zelfs de Noord-Brabander op een geheel andere wijze kermis dan de Limburger.

't Ligt niet in mijn bedoeling hier langer bij stil te staan of een beschrijving te doen der verschillende gebruiken bij het kermis-houden; maar om een schets te geven eener Zuid-Limburgsche Kermis en wel eener Kermis in ons geboortedorp Heerlen.

Laten wij dan onzen blik eens ruim een halve eeuw terugwerpen en eenige herinneringen te voorschijn halen, uit die bolletjes in ons hoofd

of lichaamszolder, die men hersens noemt. Die miniatuur-kastjes, die hoe klein ze zijn, o, wonder der schepping, geheele bibliotheken bevatten. Daarin is gegrift alles wat in ons leven voorviel, gedurende de vele jaren, de lange reeksen van maanden en weken, de duizenden dagen en haast ontelbare uren. Hoe klein die hersensbolletjes ook zijn, zij bevatten dat alles, zij bergen dat alles in woord en beeld. Een onnoemelijk gedeelte van een oogenblik is voldoende om uit die bolletjes, dat onverklaarbaar magazijn, de duidelijke beelden te voorschijn te halen van jaren, vele jaren heen. 't Zij bij dag of donkeren nacht, 't zij met open of gesloten oogen, hetzij voor den helderziende of den blinde, zij doemen op, die herinneringen in de schoonste kleuren en trekken den geest voorbij, helder zichtbaar als in een kinomatograaf.

En zoo zien wij op dit oogenblik de films van reeds lang vervlogen Heerlensche Kermissen.

Wij zien de enorme voorbewegingen en voorbereidselen, als een ieder in de weer is, om zich te verschaffen wat er met de aanstaande Kermis moet zijn.

Wij zien hoe wij als kleine jongens in de vóórweek met manden en korven naar weide, bosch

en veld trokken, om bloemen te plukken, waarmede de straat voor ons woonhuis zal worden bestrooid, als Zondag de processie (hier *de Bronk* genoemd) zal voorbij trekken. Wat een droefheid eens, toen de korf van vriendje Alfons en zijn zusje Marietje bij de terugkomst van de brug af in het water viel en alle geplukte bloemen verloren gingen. Zij waren ontroostbaar die twee en hunne tranen werden eerst gedroogd, nadat ieder onzer een gedeelte van zijn plukbuit in hun leegen korf had geofferd en het verlies zoo goed mogelijk was hersteld.

In de heele omgeving zag men op den vóórávond van den grooten dag (de kermis viel 14 dagen na Pinksteren) geen St. Jans-, Boter- of Sleutelbloem in beemd of wei, geen roode Kollé-(Papaver), of blauwe ijzer- (korenbloem) of violette wikkebloem meer tusschen het graan; heden waren ze alle voor het feest geplukt. Morgen kon een nieuwe generatie weer weelderig omhoog schieten en veld en weide sieren als de plechtige ommegang ('De Bronk') voorbijtrekt.

Wat was dat een vreugde voor ons, jongens en meisjes, om dat plukwerk te verrichten en met volle, welriekende manden huiswaarts te keeren tot groot genoegen van Moedertjelijf.

‘Wat eene droefheid eens, toen de korf van vriendje Alfons en zijn zusje Marietje bij de terugkomst van de brug in ‘t water viel.’

Niet minder groot genot was het voor de jeugd als zij mede kon helpen aan het bakken der vele *vla's* en *taarten*, het corpus delecti eener Limburgsche Kermis, ondenkbaar zonder deze.

Wat pret om de platen, waarop de *vla's* werden gebakken naar den bakker of beter gezegd naar den oven te brengen, gewoonlijk een gelegenheidsbakkerij. Ieder huishouden moest zelf zijn contingent gereed maken. Wij, jongens, wat waren wij er fier op, als dat getal *vla's* groot was. Wat konden wij dan tegen onze makkers opsnijden over de groote hoeveelheid die *onze* moeder gebakken had.

Sinds Dinsdag vóór de groote kermisdagen hoorde men alom het gekwiek van onder het slagersmes stervende varkens door het luchtruim galmen en menig prachtig koetje of stevige os moest dan het leven laten voor den te verwachten kermisgast. Tot sieraad van des slachters deurstijl of venster zag men de geslachte beesten dan tot 's Vrijdags te kijk hangen. Daarna werden ze in stukken verdeeld en door de slagersjongens en meisjes den bestellers aan huis bezorgd.

De Vrijdag vooral was een drukke dag. Deze werd bij voorkeur tot *bakdag* besteed. In den namiddag arriveerden ook nog de karren met

de 2 à 3 Meter lange denneboompjes, die ieder inwoner volgens oud gebruik als kermissieraad vóór zijne woning moest planten. Eene heele beweging ontstond er om 't eerst bij de aflading te zijn en dan de boompjes met de schoonste kruinen machtig te worden. Elkeen wilde zijn huis 't fraaist versierd hebben. Zelfs vader bleef niet onverschillig in huis, maar kwam met vrouw en dochters keuze maken, de dames veelal met opgestroopte mouwen en voorgespannen witte schorten of tafellakens, alles vol meel vanwege de bakbezigheden.

De Zaterdag overtrof natuurlijk in beweging de voorgaande dagen; de werkzaamheden stegen dan ten top, de laatste loodjes wogen ook hier het zwaarst. Dan zag men pas, in wat nog allemaal te doen viel en de bekende figuur, een kunstenaar in het opknappen der huizen van buiten, lange *Lutz'* was van drukte als overspannen. In iedere straat was hij tegelijk. Men wete, dat te dien tijd alle huizen *gewit* waren, dat is met kalkwater beschilderd. Het eene geheel wit, het andere iets blauw of groenachtig, of met een rose tintje, weer elders een variatie met een geelachtig kleurtje, terwijl slechts weinige grijs of cementachtig gekleurd waren. Onderlangs een breede zwarte rand van gewoon zwartsel

of bij de betere klasse met teer behandeld. Ieder huis kreeg met kermis zulke vernieuwing van aanzien. Niemand, zelfs niet de allerarmste zou het in zijn brein zijn opgekomen om op dezen regel eene uitzondering te maken of ook maar een enkel jaar in gebreke te blijven.

Gewoonlijk wachtte men met het verven of witten tot het laatst der week om 't op den hoogen dag helder en frisch te hebben.

De buitengewone drukte van den Zaterdag was derhalve zeer verklaarbaar, 't was dan in 't dorp als in een mierenest vóór een te verwachten onweer.

De tijd echter bleef niet stilstaan, de namiddag nadert. Er wordt tot haast en spoed aangewakkerd. Niet alleen de schilder en witter, de opknappers der huizen krabben zich in de haren, wisschen het zweet met hun werkkie van het van warmte stralend gezicht, terwijl moeder de huisvrouw of een dienstmeisje hun een glaasje bier tot lafenis en opbeuring brengt, en daarbij niet vergeet even tot spoed te manen, - maar ook ginds achter de leest of het strijkijzer zit of staat wanhopig de schoenmaker, de naaister, de modiste en de kleermaker. Ook zij zien geen kans om klaar te komen, ofschoon zij reeds menigen

nacht hebben doorgewerkt. Wat zal het morgenvroeg een schelden, mopperen en kijken zijn, als de nieuwe laarsjes of schoenen, de nieuwe muts, jas of japon niet gereed zijn. Zij overleggen reeds in hun vertwijfeling, wien zij het best zouden kunnen sussen. Maar wien?

Eenieder wil, ja *moet* morgen met een nieuw pronkstuk voor den dag komen. Wat zou men zeggen als hij zonder dat in de processie of op straat verscheen? Het is immers ondenkbaar, daarom wee den ambachtsman of leverancier, die hem zoude teleurstellen.

Terwijl binnenshuis achter naald en draad gehaast en geploeterd wordt, vermeerdert de drukte daar buiten al meer en meer.

Met haast wordt het middagmaal gebruikt en zelfs met boterhammen in de handen ijlt de jeugd naar buiten om het kermis *vlot* te halen, dat heden in plaats van te 4 uur reeds te 2 uur aankomt, opdat de vrouwen er tijdig gebruik van kunnen maken om buiten- en binnenshuis te schrobben en te poetsen.

Het *vlot* was een zeer vernuftige uitvinding geweest van Heerlens vroede vaders uit vroeger eeuwen.

Men weet, dat het riviertje de *Geleen* in de

buurt van Heerlen ontspringt, en wel op twee verschillende plaatsen, ongeveer drie kwartier van elkaar verwijderd.

De ééne straal ontspringt zuidelijk van de gemeente in het gehucht Benzenrade en loopt ook ten zuiden van Heerlen; de andere bron de zoogenaamde ‘*Druipneus*’ ontspringt in het gehucht Caumer, eveneens op een afstand van een half uurtje van Heerlen, maar ten Oosten en loopt in Oost- Noordelijke richting voorbij het dorp.

De voorvaderen wisten van die Noord-Oosterstraal nuttig partij te trekken. Zij hadden een beek gegraven die links afweek en recht door het dorp liep, niet alleen opdat men in het dorp des Zaterdags van het frissche, heldere water zou kunnen profiteeren om te wasschen en te schrobben, maar tevens om de grachten die rondom de oude burcht of ridderslot (het kerkplein van lateren datum) waren aangebracht, geregeld van zuiver water te voorzien, opdat deze vooral in den zomer geen kwaden reuk zouden verspreiden. Die aanleg was waarlijk met bijzonder overleg geregeld. Door iedere straat liep een helder beekje op vastgestelde tijden. Reeds op 10 minuten afstands van het dorp ‘aan de *Bek*’

ging een arm links naar een afgelegen straat 'De Linde'. Vóóraan in het dorp, in de Akerstraat was een poeltje als reservoir (met het oog op brandgevaar) aangebracht, dat weer door middel eener sluis een zijtak vormde waardoor het water links kon afstroomen naar de 'Tems' en een gedeelte der Geleenstraat kon gerieven Ook hier was zulk een reservoir of brandpoel aangebracht. De hoofdleiding liep direct door de hoofdstraat en ontlastte zich in de breede gracht rondom het kerkplein of oude veste. Hier werden dan de sluizen op hunne beurt opengezet om de overige straten en brandpoelen van het versche water te voorzien.

Zelfs de noorderlijker gelegen *Schram*, de straat naar den Sittarderweg was niet vergeten. Van uit de gracht 'Bongerts-poel' werd een sluis geopend en het vlot stroomde de veemarkt - het tegenwoordige Wilhelminaplein - passeerende om dezer bewoners van poets- en schrobwater te voorzien, naar de Schram toe en vulde aldaar den toen langs 'Langoors-tuin' gelegen brandpoel. (In dezen poel of sloot kwam wijlen Z.M. Koning Willem I terecht toen hij tijdens zijne regeering Zuid-Limburg bezocht. Door Heerlen komende werden de paarden schichtig en het

rijtuig met den koninklijken inhoud kwam in deze poel terecht. Tot de jaren 1880 was bij vrouw Klaassen - de echtgenoot van een kapitein der Schutterij - den handdoek te zien, waarmede Z.M. zich had afgedroogd. Deze was door haar bij het ongeval verstrekt en daarna als een relikwie bewaard. Het vlot liep verder de Schramstraat af, terwijl wederom eene sluis een tak liet loopen door de 'Bouschegat', den weg naar de Geerstraat, (nu de breede straat met prachtige huizen en hotels voorbij het station). Aan de 'Geer' bevonden zich eveneens twee brandpoelen, het vlot vulde deze en voorzag de straat van het gewenschte Zaterdag-water. Geen enkele straat van het schoone dorp van vroeger was dus misdeeld.

Ten laatste stroomden alle takken weer samen in den Zuid-Westelijken arm der Geleen, terwijl de Noord-Oostelijke arm van de rivier als 't ware zijn rechter om de gemeente heen sloeg om zich daarna met zijn linker broeder te vereenigen, volledig de rivier *de Geleen* te vormen en verder Limburg in te stroomen.

Was de jeugd terug met het *vlot*, - dus het beekje dat door Heerlen liep, - omdat men de sluizen te Caumer had opengezet, en waren de

papieren en van sigarenkistjes vervaardigde kleine scheepjes tot aller pret in het dorp gearriveerd, dan was op Kermis-Zaterdag de tijd aangebroken, dat de 'Mey', de dennenboompjes, vóór de huizen moesten geplant worden. Het is dan reeds 5 à 6 uur geworden.

Alom ziet men gaten voor de huizen om de dennenboompjes te planten. 't Is een werken en zwoegen van belang, vooral daar, waar men nog volgens eeuwenoud gebruik eere-poorten moet opslaan en prachtige guirlandes en kransen moet aanbrengen. Ook moeten de gelegenheidskapelletjes nog opgebouwd worden, de z.g. Heiligenhuisjes, waar morgen de processie rust houdt en de Zegen gegeven wordt. (In Limburg is, zooals in andere Roomsche gewesten, bij de plaats waar twee wegen zich kruisen, een kruisbeeld geplaatst en wordt dit een kruisweg genoemd; daar werden de 'bronkkapelletjes' of altaren opgericht.)

Aan die ieder jaar terugkomende drukte scheen dan geen eind meer te zullen komen.

Daar ziet men reeds van alle zijden Kermisbezoekers opdagen. Heerlen is het brandpunt, de stralen zijn de wegen en voetpaadjes rondom de gemeente, die de kermisgangers volgen om hun doel te bereiken. Daar komt groot- of beste-

vader met groot- of bestemoeder, nonk (oom) en tante, neef en nicht; zij willen den vooravond reeds ter plaatse zijn, om morgen vroeg de prachtige en plechtige ‘brank’ niet te missen.

Het uur van zeven is reeds genaderd en aller oog, vooral dat der jeugd is gericht op den ouden, 300 voet hoogen, kerktoren. Daar zal het teeken gegeven worden dat men de vlaggen moet uitsteken. Daar gaat een toer van waaghalzerij gebeuren, een knap stukje werk van leidekkerskoelbloedigheid en behendigheid. Het geduld der jeugd, die reeds lang naar omhoog staat te kijken, naar het bovenste raampje van den toren, dicht onder het kruis, wordt eenigermate op de proef gesteld. - Maar zie, daar komt uit dat raampje een vlag te voorschijn. Een handgeklap van ons, jongens, bevestigt, dat het waagstuk, eenen Blondin waardig, gaat beginnen en de acrobaat, leidekker van beroep, komt achter de vlag te voorschijn en klimt daar boven hoog uit het raampje langs de torenspits en het kruis tot aan den haan, die zich vereerd gevoelt door het bezoek en als een welkomstgroet en hulde aan den waaghals, fier en trots rond zijn spil draait.

Onze leidekker (met name Coolen) neemt echter weinig notitie van die beleefdheid, bevestigt

.... 'zwaait groetend met zijn pet omlaag naar de beneden staande kijkers'

kalm en zeker de driekleur om het lijf en de pooten van den stommen kraaier, zwaait groetend met zijn pet omlaag naar de daar beneden staande kijkers als wil hij zeggen: Ze staat er op en hiermede is de Kermis aangekondigd. 't Is gebeurd, dat hij nog even op den haan schrijlings ging zitten, met zijne pet zwaaiende naar beneden groette, en als een kat, - want grooter scheen de man van beneden gezien op zulke hoogte niet, - klautert hij kalm omlaag en verdwijnt zooals hij kwam, door het torenraampje.

De vergulde bewaker van toren, kerk en dorp kan van blijdschap en hoogmoed niet op z'n beenen stilstaan; hij draait onophoudelijk naar alle kanten om zich te doen bewonderen, terwijl hij zijn vlag lustig in het luchtruim laat wapperen. Minachtend kijkt hij, den boven het menschedom verhevene, op ons aardbewoners neer, alsof hij daarmee te kennen geeft: hier zetelt hij, die de kermisfeesten regeert. Hij immers geeft het bevel, het teeken aan de bevolking dat zij moet gaan vlaggen. Op dit bevel ziet men al dra overal de ramen in dak en gevel openen en de 'vanen' het dundoek verschijnt; meestal in geel en witte, blauw en witte, rood en witte kleuren, want de driekleur was toen nog maar een exceptie.

De uren en minuten, ze vliegen om door de vermeerdering der drukte, en daar ginds komen reeds de omnibussen van Aken aan, volgepropt met deftigheid, die zich ter kermis laat rijden.

De jeugd stroomt, ja vliegt nu een andere richting uit, de Geleenstraat af, de diligence van Valkenburg tegemoet, die heden met eenige trekgelegenheden versterkt is, vanwege de te verwachten kermisgasten. De spanning der jongens is echter 't grootst om de tamboers en hoornblazers te zien, die van het garnizoen te Maastricht komen om assistentie aan onze schutterij te verleen.

Daar stijgen de stofwolken reeds omhoog, we hooren het zweepgeklap der koetsiers. De tamboers en hoornblazers, boven op de diligence gezeten, nemen hun instrumenten en ze blazen en slaan er lustig op los, als om ons de werkelijke kermis het dorp in te brengen.

Wat plezier, wat blijdschap!

Aan het schutterslokaal, waar de diligence voorbij komt, staat reeds een detachement gereed om de signaal-artisten welkom te heeten. De koetsier roept een langgerekt huu-i-i en de geel geschilderde ark staat stil. Nog een laatste tromen hoornmarsch en de zonen van 'Mars' dalen

‘De tambours en hoornblazers, boven op de diligence gezeten blazen en slaan er lustig op los....’

van hunnen hoogen zetel neder, om een paar glaasjes bruin bier of andere versterking te nemen en weldra de hand aan het werk te slaan, om de kermis ook op hunne beurt aan te kondigen.

De omnibussen, in dien tijd op de bekende zigeunerwagens gelijkend, gaan verder tot aan de zoogenaamde ‘posterij’, (posthuis) de afstapplaats. Hier staan de familieleden hunne gasten ongeduldig op te wachten; nieuwsgierigen en belangstellenden vullen den troep aan. Wat een gemier, een gekus, een gelach, een blijdschap van het wederzien. Ras ziet men de groepjes naar alle richtingen met hunne zakjes en pakjes, kalbasjes en koffertjes verdwijnen.

De drukte stijgt nog steeds.

Rondom poetsen, schuren, schrobben, schilderen, witten, zwartselen, teeren, vlaggen uitsteken, meiplanten, eerebogen en kapelletjes oprichten, kortom een getier met geen pen te beschrijven.

Een typische figuur van dien tijd ‘*Herr Jourdan*’ de eerste redacteur van de later zoo bekend geworden ‘Limburger Koerier’ - destijds een Duitsche uitgaaf - dat oud grijs manneke, met dat effen strak en ernstig gelaat, dat nooit of nimmer tot een lachplooi scheen te zijn getrokken, dat manneke met zijn langen grijsachtigen

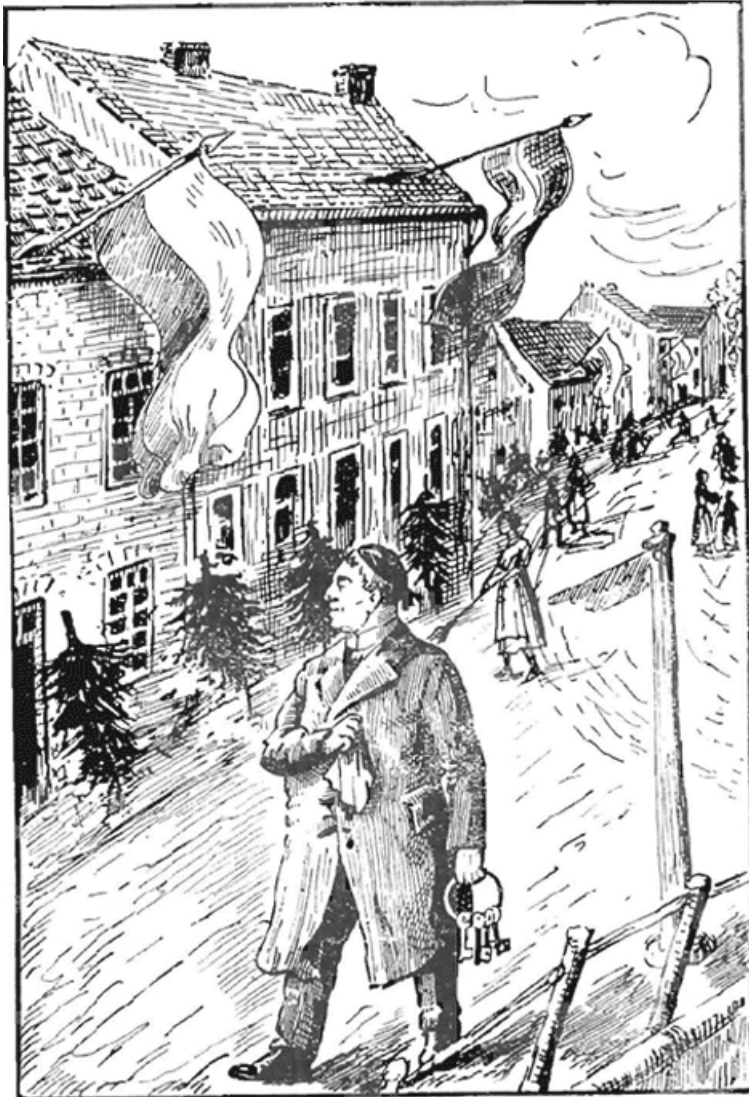
'Eene typische figuur van dien tijd was 'Herr Jourdan' ...

‘Het was de oude schoolmeester W....’

jas, z'n eigenaardige ouderwetsche pet, - waarmede hij, naar zijn zeggen, - vreemde werelddeelen had bereisd, waarover hij soms zoo belangwekkend kon vertellen van zijn avonturen in de donkere wouden van Afrika, zijne ontmoetingen in China enz. - hem zag men het eerst met zijn langzamen pas als het ware de straten inspecteeren, wandelend met de handen in de mouwen gestoken, al was het ook zoo heet, dat de kraaien met open bekken van benauwdheid uit de boomen vielen. Het kon voor hem de volgende week stof leveren tot vulling zijner 'Zeitung'.

Een tweede typische figuur, die zich ook de drukte heel weinig scheen aan te trekken, volgde. Het was de oude schoolmeester W. met zijne korte broek met gespen, korte slipjas en op z'n hoofd de bonte slaapmuts. Zijn schoollokaal was een huis te 'Obel', waarvan de begane grond of benedenverdieping tot stal zijner geiten en een aantal konijnen diende, waarmede zijn leerlingen soms aardig huis hielden en spel dreven. Nu eens plaagden zij de konijnen door de beestjes kopje-onder te duikelen in het 'vlot' (watersloot) dat door de onderverdieping stroomde, of hen zwemtoeren te laten uitvoeren. Dan dresseerden zij in de aangrenzende weide de geiten in volle

‘Er volgde dan nog een derde figuur’.

vrijheid, om vervolgens met de dieren te vechten of te boksen. Dit vooral was een lievelingssport der toenmalige jeugd. De misdadigers werden wel soms op een dosis roedeslagen onthaald, doch dit was geen afdoend middel tegen het kwaad.

Ging 'Herr Jourdan' zwijgend als in gedachten verzonken voorbij, - meestal dichtte hij of bad den rozenkrans, de tweede deelde alom zijn open aanmerkingen, zijne goed- en afkeuringen uit, soms op niet-malsche manier.

Er volgde dan nog een derde figuur.

Deze was niet minder van beteekenis. 't Was de dorpskoster, de korte, dikke man met zijn onafscheidelijken, rooden zakdoek in de hand en het zwart fluweelen kalotje met afhangend kwastje op z'n hoofd. Zijne komst had daarbij een groote beteekenis. Immers met zijn grooten sleutelbos in de rechterhand gaat hij ter kerke, opdat de hem daar wachtende klokkenluiders hun werk kunnen beginnen en de plechtige oude bronzen zangers voor de zóóveelste maal den Heerlenaars op den vooravond van hun kermis met hun zwaar sonore stemmen den vroolijken, doch plechtigen feestgroet zullen brengen.

En weldra, terwijl beneden het haastig werken, het getier en gemier op straat en in de

huizen voortduurt, terwijl men de vijf Heerlensche bierbrouwers bijna aan elke deur het vaatje Kermisbier ziet binnendragen, klinken daarboven uit de schalgaten van den grijzen toren de klokkentonen door het luchtruim, over dorp en veld omhoog, om als het ware den Schepper daarboven te verkondigen, dat morgen eene bijzondere plechtigheid Hem ter eere zal plaats hebben.

De Harmonie 'St. Caecilia', het corps, dat de ware opluistering van alles wat in de gemeente geschiedt, moet aanbrengen, staat reeds aan haar lokaal gereed en wacht op het sein der klokken. Nauwelijks is dit teeken gegeven, of zij trekt met hare opwekkende en lustige marschen door de straten, op háre beurt de feeststemming in het dorp brengend.

De Schutterij, de reeds drie eeuwen oude gilde, blijft ook niet achterwege, immers we zagen, dat de tambours en trommelslagers gearriveerd zijn en eveneens op het sein der klokken, trekt haar afdeeling met den tambour-majoor aan 't hoofd, trommelend en blazend het dorp rond, terwijl zich onder dat deftige klokkengelui, de vroolijke tonen der Harmonie, het krijgshaftig trom- en hoorngeschal, nog het traditioneel kanongebulder doet hooren. 't Brengt daar in eens een stemming

‘.... op het sein der klokken trekt haar afdeeling met den tambour-majoor aan 't hoofd trommelend en blazend het dorp rond....’

in het dorp, die de opgewondenheid ten top doet stijgen. Alles werkt, zwoegt in nog koortsachtiger, zenuwachtiger oggewondenheid.

Maar langzaam treedt er meer kalmte in. De tonen van klokken, Harmonie, trom en hoorn verstommen om morgen het werk met frissche krachten te hernemen. - Met het invallen van den avond treedt meerdere rust en stilte in, alhoewel het geklop en gehamer hier en daar tot diep inden nacht wordt gehoord. - Kraampjes en een caroussel worden opgeslagen. - De burgers begeven zich langzamerhand ter ruste om na een verkwikkenden slaap tijdig uit de veeren te zijn.

De kalmte schijnt geheel in het dorp weergekeerd, doch gedurende den heelen nacht ziet men daar ginds aan verschillende raampjes bij kaarslicht of olielampje nog draad en naald, leest en strijkijzer hanteeren, door oververmoeide ambachtslieden. Zij troosten zich met het vooruitzicht op de nabij zijnde kermis en het schoone geld, verdiend door het opofferen hunner nachtelijke rust. Zij zijn voldaan, omdat zij hun klanten zooveel mogelijk zullen tevreden stellen.

Voor 't overige ligt alles in diepe rust en vooral de jeugd sluimert, zoet droomend van de te verwachten kermispret.

Nauwelijks dringen de eerste stralen door de grauwe nacht en vergulden met haar gouden gloed het feestelijk gesmukt Heerlen, terwijl zij kristallen pareltjes en kraaltjes, aan boom en struik tooveren, die als diamanten in oneindige kleuren schitteren en de heele natuur als 't ware in een wonderbaar feestkleed hullen, of 't is met Heerlens rust en slaap ten einde.

De kanonschoten kondigen den blijden morgen aan en het is alsof een vreugde-aandoening geheel het dorp doet trillen.

In feeststemming springt ieder uit de veeren en er ontstaat nieuwe beweging. De ééne helpt der bewoners haast zich om de vroegmis te kunnen halen, de andere om zich uit te dossen voor het bijwonen der processie. Ieder is in de weer om gereed te komen en moeder is overal, hier sussend wijl het nieuwe kleedingstuk niet gereed is gekomen of niet naar wensch is, ginds bewonderend hoe knap de dochter of zoon er uit ziet. IJlins hanteert zij daarbij de naald, om vader het van zijn schoon hemd afgesprongen knoopje aan te zetten, onder het geraas van een jongeren telg, wiens nieuwe schoenen te nauw zijn.

Het is een morgen zoo schoon als men zich niet herinnert, ooit beleefd te hebben.

De morgenklok luidt om de kermis te openen. Alsnu is de beurt aan de tambours der schutterij om algemeene 'reveille' door de straten te slaan en de nog niet ontwaakte bewoners tot bewustzijn te roepen. Het kanongebulder helpt daarbij mede. Hooger en hooger stijgt de prachtige kermis-zon en zij ziet in haar vurigen gloed tevreden neer op de voorbereidselen tot de zeldzaam schoone plechtigheid, die aanstonds zal plaats hebben. Wat dan volgt, is het waarlijk verhevene der kermis, het voor den Zuid-Limburger zoo stichtende, wat hem stempelt als den ware geloovige in den éénigen Almachtige daar boven. Alvorens zijn kermispret te beginnen, gaat hij zijn Schepper huldigen, prijzen en dank zeggen.

De klokken verheffen steeds luider hun stemmen en roepen de deelnemenden op tot de processie, de bronk, die aanstonds zal uittrekken.

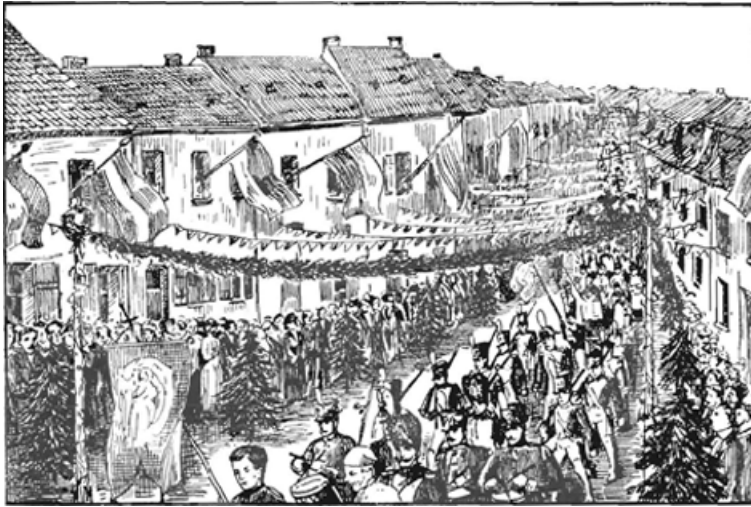
Ziet de schare in hun nieuwe en schoonste gewaden ter kerk trekken, met hun blijde, opgewekte gezichten.

Uit het nonnenklooster komt een lange rij in het wit gekleede bruidjes, meisjes van 5 tot 12 jaar. Zij dragen tot opsmuk en sieraad der 'Bronk' verschillende religieuze en tot stichting opwekkende voorwerpen.

Daar trekken ook de andere corporatiën kerkwaarts om zich onder het aanhoudend klokgelui bij de processie aan te sluiten. De harmonie 'St. Caecilia', de Schutterij, de St. Vincentianen met hun flambouwen in de hand, allen zijn op het plein rondom de kerk tegenwoordig.

De klokken blijven luiden. De prachtige stoet zet zich in beweging.

Voorop trekt met wapperende vlaggen het oude gilde, de schutterij St. Sebastiaan in zijn schilderachtige uniformen. Achter het vaandel treft ons nog een mannetje, geheel in 't wit gekleed met een rood of blauwen sjerp om. 't Is de voorlooper, (in 't Heerlensch genoemd 't *vuurleuperke*'). Het ventje, dat anders tot groote hilariteit danst en springt en soms de aardigste gymnastische pasjes en figuren maakt, hij gaat nu in langzamen deftigen stap. Onmiddellijk wordt hij gevolgd door den grooten statigen Tamboermajoor, een imposante figuur, fier in zijn kranige uniform met hooge berenmuts van Tambourmaître der oude Napoleon-garde. Hij zwaait in matig tempo zijn met kwasten versierden stok, de maat aangevend aan de achter hem volgende tamboers, voor den te trommelen processie- of parademarsch. Achter dezen volgt ook een zeer

‘De klokken blijven luiden. De prachtige stoet zet zich in beweging.’

typische figuur, die aan lang vervlogen tijden herinnert. Het is de ‘bijldragende krijgsman’, de Hellebard, hier het ‘*beejelsmenneke*’ genoemd. Hij is ook gekleed in een uniform van een berenmuts-dragend oud-krijger van den hier zoo geliefden held van Jena en Austerlitz. Hij heeft daarbij een wit schootsvel om en draagt met strak gelaat kranig den bijl geschouderd, in het volle besef zijner waardigheid. Nu volgen de schutters zelf in twee gelederen, ongeveer 3 meter afstand van elkaar, zooals dat ook de orde der processie gebiedt. In hun midden alleen de vaandels en de ‘hoogen’, of te wel officieren, waarbij zelfs een ‘koning’, omhangen met de vele zilveren platen, als bewijs hoeveel koningen de gilde reeds geteld heeft, en daarachter ‘de keizer’. Allen zijn uitgedost in schilderachtige costuums van soldaten van vroegere legers, meestal van het Fransche onder Bonaparte, van wiens roemrijk leger men tot 1870 nog ousoldaten onder de schutters kon tellen. De minderen dragen sjako's op het hoofd en geweren van verschillende oude typen op de schouders. De aanvoerders, vanaf de vaandrigh tot de generaals hebben prachtige steken op met waaiende pluimen, kleurige sjerpen en lange sleepsabels.

De lege schede bengelt aan de linkerzijde of wordt met de linkerhand vastgehouden, terwijl de rechterhand de getrokken sabel in schouderpositie houdt.

Iedere Gilde of Schutterij is in twee afdeelingen verdeeld, te weten eene roode en eene blauwe. Het onderscheid berust alleen in de uitmonstering. Na de roode afdeeling volgt op gelijke wijze de blauwe.

Daar trekken de heldhaftige krijgsfiguren in langzamen, gelijkmatigen stap en devote houding op de trommelslagen voorwaarts. Na de schutters komen de bruidjes in hun smetteloos witte kleeding als symbool der reine onschuld. De hoofdjes zijn met een krans van bloemen of vergulde bladeren omringd, waaronder de met zorg gemaakte gelegenheidskrulletjes te voordeeler uitkomen. In haar midden de bruine non met zwarten sluier en witte kap, zoo wit als versch gevallen sneeuw.

Hoe opgewekt zien zij er allen uit, die zich thans aan de processie aansluiten. Lange rijen van vrouwen, vanaf het jeugdig meisje tot 't hoogbejaard grootmoedertje. In haar midden gaan vaandel- en kruisdragers en broedermeesters met den pelgrimsstaf in de hand. Zij bidden

aanhoudend 'Onze Vaders' en 'Weesgegroetjes voor, waarop de overige deelnemers antwoorden.

Na de onafzienbare vrouwenschaar volgt de Harmonie, Heerlens oogappel. Ziet, hoe deftig zien de leden met hun hoogen hoed, velen in zwarten rok (frak) en witte vest en met hunne als goud glimmende instrumenten er uit.

Zij spelen hunne schoonste processie-marschen, die eigenaardige muziekstukken, zoo passend bij het karakter der religieuse ceremonie.

Welk een luister zetten deze tot stichting opwekkende tonen aan de 'bronk' bij!

Onmiddellijk op de Harmonie volgen de talrijke jongens in lange witte blousen gekleed. Velen hunner dragen schellen, die zij voortdurend in beweging brengen om de geloovigen het naderen van het H. Sacrament aan te kondigen. Op hen volgt een tweede schare koorknopen in rood kleed met witte overblouse, die de rookende wierookvaten heen en weer slingeren.

De koorzangers, gevolgd door een groep priesters in kostbare kerkgewaden gaan als eerewacht voor den zoogenaamden 'Hemel' een fraai met goud versierd baldekijn, dat door de best geziene jongelui der gemeente gedragen wordt. Men noemt hen de hemeldragers.

Onder dezen troonhemel gaat een geestelijke gewoonlijk de pastoor, in vol ornaat het H. Sacrament dragende.

Thans volgen de kerk- en gemeente-autoriteiten als kerkmeesters, burgemeester en gemeenteraadsleden, de leden der St. Vincentiusvereniging en anderen allen brandende flambouwen dragende. Het slot der processie vormen de mannelijke deelnemers aan de 'Bronk'.

Ook zij gaan in twee rijen geschaard waartusschen de broedermeesters en de kerkelijke vaandels.

Het is een onafzienbare plechtige stoet, die onder het aanhoudend klokkengelui rondtrekt, die elken toeschouwer tot eerbied en tot devotie dwingt. Degene, die zulken omgang nooit zag, kan zich onmogelijk een voorstelling van het verhevene en schoone van deze indrukwekkende plechtigheid maken. Langzaam trekt zij door de straten, waar de huizen alle met vlaggen, groen en bloemen getooid zijn, het een al sierlijker dan het andere. Langs den weg zijn denneboompjes aangebracht, gesmukt met kransen en guirlandes. Men trekt onder triomfbogen door, terwijl de straten met bloemen weelderig bestrooid zijn. De 'bronk' trekt er over heen als

over een Smyrna vloerkleed der schoonste kleuren.

De vensters en ramen in de benedenverdiepingen der huizen zijn geopend. De geloovigen hebben daarin crucifixen en heiligenbeelden geplaatst en deze omgeven door frissche bloemen in potten en vazen, waarnaast kandelaars met brandende kaarsen.

Zoodra de 'Troonhemel' met het H. Sacrament voorbij komt, knielt oud en jong op den grond neder om zijn God onder de gedaante van brood te aanbidden. Op de plaatsen, waar de kapelletjes zijn opgericht, wordt een korte halt gehouden en onder het gedreun der kanonnen en het geschetter der fanfares wordt de zegen met het Allerheiligste gegeven. Men trekt steeds verder, langs weiland en door velden, voortdurend den zegen des hemels afsmeekend.

Menig onbekende met deze ceremonie zal zich misschien afvragen, welke beteekenis of welk doel deze plechtigheid heeft.

Zij is een zeer oud gebruik dat in Frankrijk wortel schoot en naar andere landen werd overgeplaatst.

Eeuwen geleden werd het schoone Frankenland getijsterd door hongersnood, waar geen einde aan scheen te komen en die het land met ge-

heelen ondergang en uitsterving zijner bevolking dreigde. De priesters en geloovigen besloten toen met het H. Sacrament langs velden en akkers te trekken om den hemel geweld aan te doen, opdat hunne akkers wederom vruchtbaar zouden worden en de ellende een einde zou nemen.

Weldra hield de schrikkelijke hongerplaag inderdaad op. De vruchten des velds schoten weelderig op. Om den Hemel dank te brengen en nieuwen zegen af te smeeken hield men nu telken jare denzelfden rondgang. Dit was de oorsprong van het traditioneele gebruik.

De processie, die te acht uur en soms nog eerder uittrok, maakte zulken weg, dat ze tegen 11 uur voormiddags, dus na een ommegang van 3 à 4 uren het dorp weder binnenkwam.

Een prachtvolle aanblik was het, en is 't ook nog op heden, als de processie op het groote Wilhelminaplein het laatste kapelletje passeert en zij daar halt houdt. Terwijl honderden en duizenden omstanders met ontbloot hoofd ter aarde neerknielen, wordt de zegen met het Allerheiligste gegeven. Dat oogenblik is iets typisch plechtigs, iets verheven grootsch.

Is men nu terug aan de kerk genaderd, dan

ontbindt de processie zich, iedereen gaat zijn eigen weg en de verschillende corporatiën trekken naar hun lokalen terug.

De Harmonie, die voor hare moeite een subsidie uit de kerkkas ontving, genoot tevens het voorrecht na afloop der processie op de pastorie te worden ontboden. De leden werden daar na een hartelijke toespraak van den Zeereerwaarden Heer Pastoor, onthaald op wijn en sigaren. Zoowel die lafenis als de waardeerende woorden hadden zij eerlijk verdiend, want het was voor het muziekcors geen kleinigheid in die uren soms 20 marschen te moeten spelen, meestal in een hevigen zonnebrand.

Had men zich dan hier wat opgefrischt onder den vroolijken kout van den geestigen ouden Herder, dan maakte de plechtige stemming gaandeweg, plaats voor den lustigen kermiszin.

De nieuwste marsch werd opgeslagen en met lustige tonen trok men door Heerlen's straten. Bij tooverslag was nu de kermis geproclameerd.

Waar men voor enkele oogenblikken de meest ernstige en vrome gezichten aan deur of venster zag, daar ijelde men nu opgewonden, in ware kermisstemming naar buiten.

Oudjes verschijnen met tevreden lachende ge-

zichten, de jongeren dansen mee op de maat der muziek, terwijl zelfs de zuigeling op moeders arm huppelende beweging maakt.

De vrouwen zijn na de deelneming aan de 'Bronk' met spoed huiswaarts getogen; de meisjes gewoonlijk begeleid door een vriend of beminde, terwijl de mannen de herberg binnengaan om de kermis met 't eerste glaasje in te zetten en de 'Bronk' nogmaals in kleuren en geuren aan de bittertafel te laten voorbijtrekken.

Elkeen is zóó opgetogen over het schoone verloop der plechtigheid, dat soms meer glaasjes gedronken worden, dan voor menigeen is aan te bevelen. Doch 't is kermis.

Het middaguur slaat thans van den toren. De herbergen ontruimen zich, eenieder trekt huiswaarts, want na die lange 'Bronk' in veld en in koffiehuis doet ook de inwendige mensch zich gelden en het eerste kermisdiner is zeer aanlokkelijk.

[III]

Zoo'n middagmaal op Kermis-Zondag in Limburg mag er zijn, vooral voor hen die van een goede maag zijn voorzien.

't Is kermis! Alles moet daarvan het kenmerk dragen.

't Zijn de dagen, dat Lucullus hoogtij viert, en aan het diner (eenvoudig *de middag* genoemd) mag en zal niets ontbreken. De eer van het huis is er mee gemoeid. In dit opzicht zet elk huis zijn beste beentje voor. De minder gegoede heeft aan tafel eenige gasten en ettelijke gerechten minder dan de welgestelde, maar bij ieder is het zóó volop, zóó goed als het maar mogelijk is. Ofschoon men persoonlijk liefst in zijn eigen thuis aan tafel verscheen en voor eigen kermisgasten de honneurs hielp waarnemen, werd men toch als jongeman vaak uitgenoodigd om bij een bekende of vriend mede aan te zitten. En zoo gebeurde het, dat op een der Kermis-Zondagen een voorname boer (hier halfen of halfwinnaar genoemd) niet toegaf, voor ik mede naar zijne hoeve ging, om de 'middag' te gebruiken.

Daar trokken wij, de halfen, drie zijner zoons, nonk (oom) Joep, nonk Nahdes, nonk Hannes-Joezep, der nonk Matties van Gebrook, der nonk Helmes van Sjepkes, der Vetter Wilhelm van Oahke (Aken) en anderen, tot een getalletje van veertien den mooien wandelweg langs, voorbij beek, bosch en weide.

De conversatie was zeer levendig, doch werd vaak onderbroken door hartelijke uitroepen als *Die verfluchten Wurzeln* of *meine verwünschten Hühneraugen* van Vetter Wilhelm, die met zijn nieuwe stadsche laarzen voortdurend in botsing kwam met omhoog stekende wortels der eikenboomen. Hij was zoo verwend aan de mooie Akener trottoirs en scheen daarbij wat weinig rekening te hebben gehouden met de grootte der Heerlensche wachtmeesters (borrels). Men zou den weg best in 10 minuten hebben afgelegd, maar aanhoudend bleef, òf der Vetter Wilhelm stilstaan om zijn bunrman duidelijk te maken, hoe die of dat anders bij hem in Duitschland, natuurlijk veel beter dan in Holland, was ingericht, òf 't was een der nonken òf de *halfen* zelf, die de explicatie met dubbele woorden, stilstaand moest geven, zoodat de wandeling bijna een uur duurde. Geen wonder, dat men op de

pachthoeve ongeduldig werd en men vreesde dat de spijzen door afkoeling of anderszins aan smakelijkheid zouden verliezen.

Buiten aan de poort stonden de dames het komend gezelschap reeds af te wachten. De ‘halfwinster’ de echtgenoot van den halfen (de hohfesje) derhalve de gastvrouw met hare gezonde corpulente figuur, van omstreeks de vijftig, heette ons allen van verre welkom en riep vroolijk:¹⁾ *Doh komme die kloemmelere; viehr houwe uch oach bouw get in 't dusjkleed gedrieht en ich gleufoach dat der nog pieng agen veuht hat of vleege iggen ooge. Noew kommt mar ins gauw dat der de beehn onger gen dusj kriet angesj weht alles kouht.*

De Halfen liep vooruit om te toonen, dat hij geen vlieg in het oog had en lallerde het Heerlensch volksliedje:²⁾ *Zoelang wie der boahm in de boks nog sjteet* enz. Hij pakte zijn ha-ha-ha-lachende ega stevig vast, maakte op de wijze van dat echt volksdeuntje een rondedans met haar, die met ons aller handgeklap begroet werd.

- 1) Daar komen de treuzelaars; wij hadden voor julie bijna iets in het tafellaken gedraaid en ik geloof dat je ook nog pijn aan de voeten hebt of 'n vlieg in 't oog. Maar nu komt eens wat vlug, dat ge de beenen onder de tafel krijgt, anders wordt alles koud.
- 2) Zoolang de bodem in de broek nog staat.

‘Maar nu ook naar binnen’, was het refrein der gastvrouw en zonder vele plichtplegingen ging het geheele gezelschap de poort in, waardoor men op de binnenplaats der hoeve kwam.

Van hier naar den ingang der woning wandelend, werden korte groeten gewisseld als b.v.¹⁾ *daag nonk, wat houwt iehr uch goot, 't sjient dat iehr in de mas likt. - Jummig tant, wat zeeht iehr diek gewoehde en 't nichtje, wat zuut dat goot oet, krek ing bleujende roehs, - en der Herr Vetter Wilhelm, wat is deh toch maar sjtaats; dat kinne die Ohker-pin oet de ef* en zoo naderde men de deur der woning.

Hier bleef men staan tot het heele zaakje bij elkaar was. Niemand wilde het eerst naar binnen. Allee, zei de *Halfen*, gaat U voor²⁾ *sjwoager Hannesjoezep. Nee*, was het antwoord, *an uch die iehr. Dat neeht, ich bin heij heem, dan mot der nonk Helmes maar vuuhr goohn, dat is der uihtste.*

- 1) Dag oom, wat houd u zich goed, 't schijnt dat ge u aan 't vetmesten zijt. Heeremetijd tante, wat zijt gij dik geworden en 't nichtje, wat ziet die er goed uit, precies een bloeiende roos - en de heer neef Willem, wat is die toch maar deftig; dat kennen die Akensche opsnijders uit de F.
- 2) Zwager Johan-Joseph. Neen, was het antwoord, aan u die eer. Dat niet, ik ben hier thuis - dan moet oom Willem maar vóór gaan, dat is de oudste.

¹⁾ *Sjwiet sjtil ich kom hinge aa*, zei deze weer, Hij ging gauw achterwaarts en duwde den Herr *Vetter Wilhelm* vooruit.²⁾ *Lot der feine herr oet Pruuhse vuuhr goh*. Zu viel Ehre, zei deze,³⁾ *dat kommt besser de Madam van ginne Sjeeht* zow. ‘Nee danke, danke’, verweerde zich deze⁴⁾ *dat de hohvesjte maar ins der weg opmakt*; dat gewis neet, replizeerde deze,⁵⁾ *de ges motte vuuhr goh*. Nouw neet langer van die kaal complemente, zei daarop der nonk Nahdes, die ongeduldig begon te worden,⁶⁾ *losse viehr dan maar eens vuurop gooh* en daarmee pakte hij den halfen bij den arm en beiden gingen de deur binnen en de gang door naar de deftige groote kamer waar het diner (*de middag*) op lange keurig gedekte en met prachtige bloemen versierde tafels geserveerd zou worden.

De gastvrouw nam hier op een cordate wijze de honneurs waar en wees iedereen zijn plaats aan. *Der nonk Hannesjoezep* moest naast tante Trees zitten, der nonk Joep naast de⁷⁾ *Sjweege-*

- 1) Zwijg stil, ik kom achteraan.
- 2) Laat die deftige heer uit Pruisen vóór gaan.
- 3) dat komt eerder de deftige juffrouw van Schaesberg toe.
- 4) dat de halfwinster maar eerst den weg opent.
- 5) de gasten moeten voorgaan. Nu niet langer van die kale complimenten.
- 6) laten wij maar eens vóórgaan.
- 7) de schoonzuster Agnes van Klimmen, de schoonbroeder.

*sche Angniehs van Klumme, der sjwaoger Nahdes aan de zijde van het nichtje*¹⁾
*Merliesebet, der Herr Vetter Wilhelm naast de madam*²⁾ *vagene Sjeet enz.* Er werd
 wel eens geprotesteerd van³⁾ *nee hohvesje da's te veul iehr* doch het antwoord was:⁴⁾
Ging kaal complemente en zet uch mar neehr, en ieder kreeg zijn goede plaats volgens
 de gastvrouw, die ten slotte mij toeriep: En gij Driktuur. (omdat ik destijds directeur
 der Heerlensche Harmonie was, waar ook een zoon des huizes in mee blies, gaf men
 mij den eeretitel van directeur) gaat eens naast mij zitten, want⁵⁾ *ich zit nog ins geehr*;
vuural mit de kirmes nehve inne flinke jonge heehr. Ofschoon ik de preferentie aan
 een ander gedeelte der tafel gegeven had, hielp hier geen tegenstribbelen.⁶⁾ *Sjtraks*,
 zei de opgeruimde 'halfwinster' kunt gij bij de meisjes gaan zitten. Weldra had een
 ieder zijn plaats ingenomen en daar zaten wij met ons 39-tal gereed voor den aanval.⁷⁾
Allee noehw iehr, zei de gastvrouw tegen den gastheer, die aan haar rechterzijde zat
 en ze

- 1) Marie Elisabeth.
- 2) van Schaesberg.
- 3) Neen halfwinster, dat is te veel eer.
- 4) geen kale complimenten en ga maar zitten.
- 5) ik zit nog eens graag vooral met de kermis naast een flinken jongen heer.
- 6) later.
- 7) Allee, nu jij.

stiet hem met den elleboog aan. Hij kende zijn consigne, ging onmiddellijk rechtop staan, maakte het kruisteecken en bad hardop een maaltijdgebedje voor, waarop wij allen in koor antwoordden.

¹⁾ *En noew wunsj ich uch ins innegohwe appetit en mot der mar ins gooht êthe*, zei de halfwinster.

Inmiddels werd aan 4 kanten tegelijk de soep uit de reeds op tafel staande groote kommen geschept. Dat deze nog niet koud of bevroren was, merkte men aan de gedempte uitroepen van eenige gasten, die wel wat veel haast schenen te hebben. Sapperlement, wat is ze heet! Maar²⁾ *blohze*, zei der nonk Nahdes, die links naast me zat en daar hoorde men onmiddellijk van alle zijden een puu-puu, alsof er stoommachines in aantocht waren. Als de katten muizen, dan miauwen ze niet. Behalve het geblaas heerschte opeens een algemeene stilte.

Mijn buurvrouw verbrak het eerst het stilzwijgen. En *Driktuur*, hoe smaakt u de soep, vroeg ze mij. ‘Heerlijk’, was het antwoord.

- Wat heerlijk, voegde *nonk Nahdes* er bij,³⁾ *ich hann me lèhve ging besser gèhse, graat*

- 1) en nu wensch ik julie eens een goeden eetlust en moet ge maar eens flink eten.
- 2) blazen.
- 3) ik heb in mijn leven geen betere gegeten, precies olie, zuiver eierdooiers.

boomohlig, reehn eijerdeuhr. Ik knikte toestemmend op gelijke wijze als de ezels dat doen. De halfwinster was met dat compliment niet weinig gevlaid en zei: Ja, ik had ook een mooi stuk soepvleesch, ik zei tegen der¹⁾ Sjmoel: Verdulde Kèhl, wént ste mich geeh sjoen kirmesvleesj brings dan kris de melehve gee kaofh mieh, ich sjwieg nog van ee rink ofkow. Mar ich mot zahge heh had mich sjoen vleesjh gebracht en innige mennigspiehpe vuur bölkes der beij wie sjtoevepiepe. In ing gow soep motte bölkes zieh, ving der ooch neet Driktuur?

Ik bekende volmondig, dat ik het volkomen met haar eens was en zeer veel van deze balletjes hield.

Maar ik had me leelijk verpraat en wenschte gaarne de woorden te kunnen herroepen, want niettegenstaande mijn protest werd mijn bord nogmaals gevuld en voorzien van een dozijn balletjes, ofschoon ik aan het eerste volle bord alle krachten had ingespannen om er baas over te worden. Daar stond nummer twee voor me

1) Smoel (bekende slagersnaam): verdraaide kerel, als ge mij geen mooi kermisvleesch brengt, dan krijg je nooit geen kalf meer, ik zwijg van een rund of koe. Maar ik moet 't zeggen, hij heeft me prachtig vleesch gebracht en eenige merg-pijpen voor balletjes er bij, als kachelpijpen. In de soep moeten balletjes zijn, vindt ge ook niet directeur?

en het heette: aanpakken. Inmiddels vertelde mij de halfwinster, dat zij die *bölkes* zelf had gemaakt, die kunst verstond anders niemand op de heele pachthoeve. Terwijl ik zat te zuchten aan mijn nummer twee, liet nonk Nahdes zich nummer vier uitscheppen, onder uitingen van¹⁾ *graat eijerdöhr, wiej beersjlemp, me kus der liehmsjtekke van make*.

Na vele herhaalde vragen van *nog een*²⁾ *tellerke soep*, nog een *haoft* aan hen, die er soms 3 of 4 reeds achter de kiezen hadden, werden de terrienen - tot ergernis van nonk Nahdes, die nog met het vierde bord bezig zijnde, het vijfde misschien niet zou versmaad hebben - weggenomen.

Doch daar kwamen reeds de van kermisvreugde blozende dochters des huizes, bijgestaan door een paar nichtjes, met het tweede gerecht binnen.

Het was heerlijk malsch soepvleesch met aardappels, waarover gesmolten boter als saus, met klein gesneden peterselie-blaadjes. Groene komkommers werden er bij gepresenteerd. Een bepaald smakelijk gerecht, waarvan *nonk Nahdes*

- 1) precies eierdooiers, net bierpap, men kon er lijmstokjes van maken.
- 2) bordje soep, nog een half.

mij verzekerde, dat dit voor hem het beste van de heele kermis was. 't Was zijn lijfgerecht. Hij bediende zich dan ook op een onrustbarende manier er van, terwijl de gastvrouw opmerkte¹⁾ *Maar nonk bedeend uch ins gooth. Nonk Nahdes* verzekerde echter dat hij niet²⁾ *bluuh* was.

Voorwaar de gastvrouw had het werkelijk druk om alom een oog te houden en steeds tot 'zich flink bedienen' aan te sporen.

't Was een lust om aan te zien hoe een ieder zijn best deed, om eer aan de gerechten te doen. Veel conversatie was er nog niet, tenzij slechts tusschenbeide zoo'n half woord met vollen mond. Daartusschen klonk aanhoudend de uitnoodiging³⁾ *drinkt ins oeht*, van het bedienend damespersoneel, ofwel *och nemt uch nog ee sjtukske, is dat noew der meuteweelt wat iehr uch kriet, sjahmt uch get mèt zoeh eeh sjpiet*. Deze aansporingen werden aanhoudend door de gastvrouw herhaald, zoodat ik me naast haar alles behalve op mijn gemak begon te voelen.

- 1) Maar oom, bedien je eens goed.
- 2) Verlegen.
- 3) drink eens uit... och neem nog een stukje, is dat nu de moeite waard, wat jij neemt, schaam je wat met zoo'n beetje.

Nonk Nahdes stoorde zich weinig aan die complimenten en verzekerde mij met volgepropten mond, dat hij werkelijk honger had gekregen van die lange processie; doch nu kwam hij zoo langzamerhand bij.

Onderwijl had hij zich voor de derde maal van zijn lijfkost voorzien en wel zóó, dat ik dacht dat hij minstens veertien dagen had gevast.

Het moet ter eere der bediening gezegd worden, er werd geen tijd verloren. 't Eene gerecht volgde het andere als de weerga op en nadat iedereen bij herhaling zich van het tweede gerecht had bediend en verscheidene keeren had verzekerd, waarlijk niets meer te zullen gebruiken, kwam nummer drie de kamer binnen. 't Was kalfvleesch met pruimen. Nonk Nahdes stootte mij, op de schotels wijzende, met den elleboog aan. Kijk, zei hij, ¹⁾ *Koahfvleesj mit prumchere, dat is noew get vuur jonk voohk, die ins jeehr sjnutse. Koahfsvleesj is bij mich maar hoahfsvleesj. Neet zaat, proehme mit Koahfsvleesj da's get vuur kroohm-vrouwe.* Inmiddels

1) Kalfsvleesch met pruimpjes, dat is nu iets voor jong volk, dat eens gaarne snoept. Kalfsvleesch is bij mij maar halfvleesch. Neen zeg, pruimen met kalfvleesch dat is iets voor kraamvrouwen.

kwamen de schotels nader en tot mijn verbazing bediende nonk Nahdes er zich zoo flink van, alsof het weer zijn lijfgerecht bij uitnemendheid was.

De gastvrouw noodigde hem ten overvloede met¹⁾ *Nonk Nahdes, bedeen uch noew ins gooth. Och nee, zei hij, dat is mich get ze fieh, da's get vuur kwiezele en pastoers-jonkvere.*

De portie die ik had genomen, kon de goedkeuring der halfwinster, naar het scheen, niet wegdragen en behendig had zij een paar gezonde stukken erbij gelegd met de half verontwaardigde uiting²⁾ *Heehr Driktuur, iehr mot noe neet zoe fiemelechtig zieh.* En ze vertelde daarbij dat het vleesch van zoo'n prachtkalf was. Ja, Driktuur verhaalde ze,³⁾ *iehr hat melehve zoe'n sjoehn koaf neet gezieh. Wie 't gekoaft waar, koohm der hoahfe mich roope en zeèht Liehna zeèht hèh, noew kom ins kieke, da zuste ins e mirakel. Ich koam in der stjal en sjloogh de heng eneeh, melève houw ich zoeh get neeht*

- 1) Oom Nahdes, bedien je toch nu eens goed. Och neen, zei hij, dat is me wat te fijn, dat is iets voor kwezels en pastoersjuffers.
- 2) Heer Directeur, gij moet nu niet zoo femelachtig zijn.
- 3) U hebt nooit zoo'n mooi kalf gezien. Toen 't gekalft was, kwam de halfen mij roepen en zei Lena, zei hij, nu kom eens kijken dan zie je een mirakel. Ik kwam in den stal en sloeg de handen in elkaar, in mijn leven had ik zoo iets niet gezien, 't was geen kalf, 't was een volledig rund en nog wel een vaars erbij, rood-bont, met een grooten bles voor den kop. 't Was waarachtig een leeuw. Wat ik een plezier aan dat beestje had, kan ik u niet zeggen en 't groeide aanziender oogen. Maar 't is altijd zoo, als ge een ongeluk aan een stuk vee krijgt, dan is 't altijd aan 't beste. Kijk, een week of drie geleden werden de kalveren naar de weide gedreven, en toen springt 't beestje van een oud muurtje af dat in de weide staat en breekt ocharm een poot. Wat ik daar een spijt van had, dat gun ik geen hond, dat zeg ik u directeur. Ik zeg toen aan den halfen, ik zeg Antoon, laten wij 't nog een paar weken op stal voeren en met de kermis slachten. Fiet van Heerlen had zich bijna de lappen onder de schoenen afgeloopen om het te krijgen, maar ik zei: kerel dat gaat je langs je neus. En zie, Directeur. nu eet gij er van mee.

gezieh, 't waor gee koahf, 't waor complieht e rink en ing vèhsj derbey, roeht-bonk mit inne bles vuur der kop. 't Woar reehn inne liehv. Wat ich ing sjpas an dat biehske houw, kan ich uch neeht zahge driktuur en 't woos anzieh der ooghe. Maar 't is ummer zoeh, wenn der een malluur an ee sjtuk vieh kriet, dan is 't ummer an 't bedste. Zeeht noew, vuur ing week of drej weehde de koahver noh de weij gedriehven en doew sjpringt mich 't biehske van ee oaht muurke aaf dat iggen weij sjteeht en brik ocherm inne poeht. Wat ich doh van inne sjiets han gehad dat gun ich ginne honk, dat zaag ich uch driktuur. Ich zaahn doew an der haofe, ich zaahn Anthoehn, loahte viehr 't dan nog ee paar weéhke op genne sjtal voohre en mit de kirmes sjlachte. Der Fiet va Hèhle houw zich bouw

de lappe onger de sjoohn oeht geloope um 't te kriege, mar ich zag nee man, dat geeht dich langs genaahs. En zeeht drichtuur, noew èt iehr mit dervan. 'Van der Fiet', vroeg Nonk Nahdes, die ofschoon met allen ijver at, toch geluisterd scheen te hebben. Neeh, van 't kaohf, zei de halfwinster, die in een kakelbui over die geestigheid schoot, als een kip die een ei met twee dooiers heeft gelegd.

De schotels passeerden alweer en aan het noodigen om nog wat te nemen scheen geen einde te komen. Nonk Nahdes was daar niet tegen bestand en nam een tweede portie, die de eerste nog in de schaduw stelde, met de bemerking:⁽¹⁾ *loaht mich nog mar get mit puuhzele*. Doch voor zulk een meepeuzelen had ik warempel respect.

Er was onderwijl wat meer animo in het gezelschap gekomen en men hoorde alom gepraat, gelach, daarbij werd dapper op *uubr gezondheid* gedronken.

De groote karaffen met gerstebier schenen er

(1) laat mij nog maar wat meepeuzelen.

niet voor de pronk te staan, maar moesten aanhoudend worden gevuld. Nonk Nahdes had, naar hij zei, geweldigen dorst van de soep gekregen.

't Mag gezegd worden, de bediening was te prijzen en het vierde gerecht verscheen al weer, vóórdat nonk Nahdes de kans kreeg een derde peuzelportie van 't kalfsvleesch te nemen.

Ditmaal kwam er gebraden worst met gedroogdgestoofde appelen. Daar lag de braadworst in lange ringen gerold op groote schotels. Ieder sneed zelf een stuk naar zijn eetlust passend, of wel de bedienende dochters of nichtjes namen deze taak op zich.

⁽¹⁾ *Broadwoehsj*, zei nonk Nahdes, *doh han ich van kink aah van gehouwe* en hij nam een lengte van circa een oude el, tot hilariteit van allen die in de nabijheid zaten.

⁽²⁾ *Ooch euhf*, zei hij, *is jet noh mienne monk*, en hij ging er alles behalve zuinig mee om.

Het gesprek werd steeds meer geanimeerd.

Aan den eenen kant hoorde men het vee bespreken, aan den anderen kant ging het over 't hooien, waarvoor 't weer als geknipt was en

(1) Braadworst... daar heb ik van kind-af van gehouden.

(2) ook gedroogde zoete appels... is iets naar mijn mond.

waarmede men zoodra de kermis voorbij was zou beginnen. Dan kwam de oogst aan de beurt, die veel beloofde, vooral het koren en de tarwe. Doch nonk Nahdes meende, dat er te weinig stroo kwam. Anderen hadden het druk over de processie en wat de kermis verder zou brengen. 't Was een gegons door elkaar als in een reuzenbienenkorf. De braadworst had nog eenige rondes gemaakt, - waarbij nonk Nahdes de bediening nooit korfjes gaf - en daar kwamen de tafelbediensters, blazend en puffend van de vermoeiende taak, met gerecht nummer vijf binnen. Varkensribben met spinazie.

Sapperalement, zei nonk Nahdes, nadat hij zooals hij zei, weer eens afgespoeld had⁽¹⁾ *dat is noew richtige Kirmeskos, de modder ziehleger zaadt ummer kottelette mit spinaat vult der boech en maacht kromme graaht.*

Kom heij Marieche, dah bedeend zich der nonk ins jet dohvan en daar werd zijn bord beladen, dat er een klein gehucht voldoende aan zou hebben gehad.

(1) dat is nu werkelijk kermiskost; moeder-zaliger zij altijd: varkensribben met spinazie vult den buik en maakt krommen recht - kom hier Marietje, dan bedient oom zich daar eens wat van.

De halfwinster had sinds dien tijd ook niet stil gezeten en het mij waarlijk soms benauwd gemaakt met hare gulheid in 't bedienen. Zij vertelde mij tevens, dat nonk Nahdes er warmpjes bij zat. Hij huisde nog met eene zuster, die gelijk hij ook de zes kruisjes gepasseerd was. Beiden waren niet getrouwd, ofschoon ze vroeger wel eens meer de kans hadden gehad. Zij bewoonden een eigen boerderij en legden ieder jaar menige goudvink op zijde, die in de kist kon broeien en later haar en haar twee broers als de tweede familiestok ten goede kwam. Nonk Nahdes, zei ze, is⁽¹⁾ *der jungste broor van mieh vadder ziehleger. Ze waohre maar mit hun veehre. De tant Angeniehs is al lang doeht en viehr wille hoahpe iggen Hiehmel ofsjoen ze mennige kiehr 't veehgevuur verdeent houw want 't woar ing verdulde gietsige veèhg.*

Nonk Nahdes was een stevige kerel, met een opvallend gezond, zelfs robust uiterlijk.

Hij had een groote, plompe, doch van kracht getuigende neus en een vervaarlijk grooten mond,

(1) de jongste broeder van mijn vader-zaliger. Ze waren met z'n vieren. Tant Agnes is al lang dood en wij willen hopen in den Hemel, alhoewel ze menigen keer het vagevuur had verdiend, want ze was een gierige veeg.

waarboven een grijsachtigen, kortgeknipten snor, een soort afgesleten schoenborstel in optima-forma prijkte. Zijn haren, die ook sterk de peper-enzoutkleur hadden, waren nog voltallig. Ze waren daarbij kort geknipt en gaven aan zijn figuur, die ver boven de middelmatige grootte gerekend kon worden, een aanzien van den gezonden Limburgschen boer, van iemand die voor geen klein geruchtje vervaard was. De beentjes der koteletten werden door hem afgeknaagd, zooals 't geen jachthond beter zou gedaan hebben.

Hij vertelde mij dat hij vroeger de beentjes stuk kon bijten om 't merg er uit te zuigen, maar zijn tanden lieten reeds te veel na, zoodat hij dat kunstje niet meer verstond. Neen, merkte hij op, in de hel kan de duivel mij niet meer gebruiken, want tanden-knarsen kan ik niet meer, maar huilen, als 't er op aan komt voor een half dorp. Onder dat verhaal ontgingen hem toch niet de passerende schotels en de koteletten bewees hij alle eer.

Er zat behoorlijk gang in 't raderwerk der bediening en geen oogenblik scheen er remming te komen. Gerecht zes maakte alweer zijne intrede in de groote kamer.

't Scheen. dat er aller oogen op gevestigd

waren en men dit gerecht verwachtte, daar het in Limburg zoo wat het *pièce de résistance* van het kermisdiner was.

Aah, riep enthousiastisch nonk Nahdes,⁽¹⁾ *doh kumt der zoerbroam*. Dat ‘aah’ echode de heele tafel rond.

Het zuur-braad-vleesch is het meest geliefkoosde gerecht der Zuid-Limburgers. Het wordt bereid van het beste gedeelte rundvleesch zonder been, dat eenige dagen speciaal met azijn en kruiden behandeld wordt en op den feestdag geheel donker bruin, daarbij zeer gaar gebraden wordt, in den geest van vader Kats.

't Is bepaald een zeer smakelijk bereid vleesch en waardig als hoofdgerecht te fungeeren. 't Nam dan ook aller gesprek, vooral dat der aanzittende dames eenigen tijd in beslag.

Eenieder maakte de gastvrouw op zijn manier een compliment b.v.²⁾ *Mar hohvesje wat inne fiene zoerbroohm, dat is ee pronksjtuk, deh is evvel prechtig gelukt, neeh kinger zoeh kriet men 'm neeth behter in Oake in der Könnig va Spanje*.

(1) daar komt het zuurgebraad.

2) Maar halfwinster wat is dat een mooi zuurgebraad, dat is een pronkstuk, dat is prachtig gelukt, neen hoor, je krijgt hem niet beter in Aken in het hotel ‘de Koning van Spanje’.

enz. Men deed verhalen waar men op de kermis was geweest en de *zoerbraohm* heelemaal mislukt was; hoe ginds het vleesch te hard was geweest en elders niet voldoende gaar en zoo meer. Een andere vraag werd geopperd: wie der aanzittenden zal het pronkstuk snijden?

Nonk Nahdes werd van verschillende zijden genoemd, maar nonk Nahdes bedankte met alle mogelijke hand-, arm- en hoofdbewegingen, tot ten lange laatste der ‘Herr Vetter Wilhelm aus Aachen’ heel gewichtig de taak op zich nam.

Hij trok zijne manchetten uit en stroopte zijne mouwen wat hooger, wette het speciaal daarvoor te bezigen snijmes tegen een gewoon tafelmes en daar begon hij van langs den rechterkant tamelijk lange stukken van circa 1 duim dikte te snijden, ofschoon nonk Nahdes meende dat het maar steedsche sneedjes waren.

Wat zou nonk Nahdes uit zijn humeur raken, als hij de hedendaagsche sneedjes zoude zien der patent snijmachientjes.

Vetter Wilhelm scheen het meer aan de hand te hebben gehad en hij kweet zich uitmuntend van zijn taak. Daar werden de schotels met prachtstukken ‘zuurgebraad’ beladen, dat het een lust was om te zien. Zij werden rondgediend

met in saus bruin gebraden aardappelen. 't Was *haarstreubend* als men zag hoe zich nonk Nahdes bediende. Daar lagen op zijn bord vier lappen, waarvoor twee uitgehongerde Duitse grenadiers zouden terugdeinzen. Nonk Nades bezag ze met ware voldoening, terwijl hij ze onder de aardappelen begroef. Daarna haalde hij ze weer te voorschijn om ze in kleinere stukken te snijden en ze dan achter zijn halsboord te doen verdwijnen, op zijn bord plaats makende voor een nieuwe portie. Hij stiet mij wederom met den elleboog aan en zeide even lucht scheppende:⁽¹⁾ *Van zoehrbroahm kriet inne kranke weer neuie oahm*, dat is een *woar sjpreèkwooh*t, en hij dronk alweer voor de zooveelste maal.

De lofuitingen en bijvalsbetuigingen over den 'Zoehrbroahm' hielden nog steeds aan. Mijn buurvrouw geraakte in haar nopjes en ik, arme buurman, moest het ontgelden. Ze vergde thans waarlijk te veel van mijn etenskrachten. Ik deed zelfs meer dan ik kon; hetgeen wel eens vaker gebeurt als men nog in de 'veulensjaren' is.

Het ging als van een leien dakje, niemand meer lust hebbende voor een tweede of derde

(1) Van zuurgebraad krijgt een zieke weer nieuwen adem... dat is een waar spreekwoord.

portie van het zuurgebraad, deed nummer zeven onmiddellijk zijn intrede.

't Was ham met savoye-kool en dikke boonen.

Nonk Nahdes was nog bezig aan zijn derde portie zuurvleesch, maar toch riep hij de ham het welkom toe.

*Kom herein du holde Schinke,
Du schmeckst so herlich, ja so gut,
Du gibst dabei uns Lust zum trinken
Du gibst uns Kraft, gesundes Blut.*

Een ieder verwonderd over die dichterlijke ontboezeming van nonk Nahdes klapte in de handen en der Vetter Wilhelm stelde voor een glas op de gezondheid van den dichter te drinken, waaraan nonk Nahdes zelf het meeste gevolg gaf.

Hij liet het verder niet bij woorden van lof over de ham, maar toonde het ook met daden en waarlijk ik begon mij ongerust te maken, want er gebeuren ongelukken, dacht ik als die portie, die nonk Nahdes daar onder handen nam, er nog in moest.

Wacht eens eventjes zei nonk Nahdes⁽¹⁾ *noew mos ich evvel der reehm get lossen doeh* en hij

(1) nu moet ik toch den riem wat lossen maken.

ontspande den riem, die vooral in dien tijd ieder dorpeling om den buik droeg.

Er begon al meer en meer gezelligheid onder de gasten te komen en 't was een gepraat, een gelach, een gejuich, dat aanstekelijk op het heele gezelschap werkte. De vroolijke toon had thans alom de bovenhand. Grappige gezegden en moppen werden gedebiteerd, dat het een aard was. Meestal van die bekende anecdoten als van 'in Aken op de markt', van den boer die geleerd had om eieren te leggen en bij proefstuk zijn vrouw een 'confuus' in den schoot maakte. Hoe twee marktwijven in Aken op de markt aan 't kijven waren, de een de ander met een paardemop precies in den mond wierp, waarop eene vriendin de laatste toeriep: *Trieng hou 'm in de moel bes bei der commissair*, enz. Nonk Nahdes vertelde o.m. uit zijn jongenstijd toen hij met⁽¹⁾ *Kleurche* vrijde en wist dat ze 's avonds aan de deur stond, dan gauw heen ging om een kus te stelen. Doch op zekeren donkeren avond in den winter, waarbij het nog fel sneeuwde, scheen er verraad in het spel te zijn en in plaats van 't 'Kleurche' had hij de oude tante te

(1) Klaartje.

pakken, waarvan hij een flinke oorveeg opdeed.

Dit komisch verhaaltje van nonk Nahdes verwekte niet weinig den lachlust van 't gezelschap en vooral van de jongere generatie, 't geen nonk aanmoedigde om nog een ander wedervaren te vertellen van toen hij op zekeren keer eens vuur ging halen in de *Viehreschatz*.

't Was vroeger een gebruik der jongelingen om, wanneer zij keunis met de dochters des huizes wilden maken, het voorwendsel hadden, - 't was vóór dat de lucifers waren uitgevonden - om het betrokken huis binnen te gaan, met verzoek de pijp te mogen aansteken.

Men noemde dit dan kortweg: 'Het vuur gaan vragen', doch voor de jonkheid had het de beteekenis om eens poolshoogte te gaan nemen, of men er iets naar zijn zin kon vinden en men zelf in den smaak viel. Alsdan zou men het 'vuur-gaan-vragen' daar eens meer herhalen om op deze wijze nadere kennis of liefdesbetrekking aan te knopen.

Nonk Nahdes en zijn vriend hadden op de bedoelde boerderij wat lang vertoefd om aan te steken en uit te drinken, - want als de 'vuurvrager' graag gezien was, werd hem volop bier gepresenteerd, - zoodat het inmiddels duister was

geworden. 't Gevolg was, dat toen zij buiten kwamen en door de duisternis misleid werden, zij eenige verkeerde stappen deden en leelijk in den mestpoel terecht kwamen.

Terug gaan, neen dat kon men niet doen. Men zou immers uitgelachen worden; daarom in het natte pak maar doorgestapt. Daar men nog ver van huis was, werd besloten in de eerste aan te treffen herberg, die slechts op eenige minuten afstand verwijderd was, binnen te gaan. 't Was op het gehucht Onder-Spekholz.

Beide vrienden hadden door den val de pet verloren, doch zochten er niet naar. Zij hadden het natte gezicht met de met moeras bevuilde handen afgewreven, doch konden door de duisternis elkanders gelaat niet zien.

Zoo ging men de herberg binnen. Al de aanwezigen sprongen op, daar zij meenden, zoo niet met een paar duivels, dan toch minstens met bandieten met zwart gemaakte gezichten en natte, onooglijk en vuil uitzierende, stinkende kleeding te doen te hebben.

In een ommezien waren de stoelen omhoog om hen neer te slaan, want ieder stelde zich ter verdediging. Waarlijk het regende al van alle kanten slagen, zoodat een snelle terugtocht het

verstandigste was. Men haaste zich de deur uit, 't geen slechts onder stooten, slagen en schoppen kon geschieden, zoo dat de beide vrienden met builen op hoofd, rug, armen en met dikke blauwe oogen eindelijk thuis arriveerden.

Aan 't gelach scheen geen einde te komen. Nonk Nahdes deed op zijn best mee, daar hij verzekerde nadien nooit lust meer te hebben gevoeld weer eens in den *Viehreschatz* vuur te gaan vragen.

Die verhaaltjes hadden inmiddels niet belet, dat aanhoudend de schotels met ham, savoyekool en dikke boonen rond gingen en dat Nonk Nahdes zich niet tevergeefs liet noodigen een portietje te nemen.

Een gewoon mensch begreep niet waar hij dat alles kon bergen, doch toen het achtste gerecht binnen kwam, had Nonk Nahdes al dadelijk in de gaten, dat het schapebout was met nieuwe aardappelen, erwten en worteltjes. Naar het scheen, er mee ingenomen, riep hij:⁽¹⁾ *Ee lekker böhtsje van het Sjaohf, eest der Könnig, Barong en Graof.*

(1) Een lekker boutje van het schaap, eet de koning, baron en graaf.

De portie die hij nam overtuigde elkeen, dat het een van zijn favorite gerechten was en dat de nieuwe aardappelen door hem verre van versmaad werden. Hij kende er ook al een rijmpje op zooals:¹⁾ *De iesjte aedeppel, eètze en muurchere, bringt der boehr de Pastuurchere; maar ich zaan uch: ich èhs ze levver zelf*, voegde hij erbij.

't Scheen, dat toch al verscheidene der gasten verzadigd begonnen te worden, want vooral bij de hernieuwde aanbieding der gerechten hoorde men:²⁾ *Neeh, ich danke, neeh wircklich ich kus neet mieh, ich wus neet wo ich het zouw loohte*, en dergelijke uitdrukkingen meer, zoodat men al vaker de opmerking van de tafelbediensters en van de halfwinster moest hooren:³⁾ *wat et der doch sjlecht, wat tuujet, sjmakt het uch neet, och Treeske nuuh doew ins, flies dat héh van et sjoen jonk mehdje, 't ieder numt*.

- 1) de eerste aardappels, erwtes en worteltjes brengt de boer naar de pastoortjes; maar ik zeg je: ik eet ze liever zelf.
- 2) Neen, ik dank je, neen werkelijk ik kan niet meer, ik zou niet weten waar ik het moest laten.
- 3) wat eet jullie toch slecht, wat scheelt er aan, smaak het je niet, och Treeske nodig jij eens, misschien dat hij van een mooi jong meisje eerder iets neemt.

Daar moest werkelijk wat nieuwe animo tot eten komen.

Dit gebeurde dan ook, toen het negende gerecht een speenvarkentje, gevuld met gehakt binnenkwam.

Toen men zag hoe het beestje versierd was, omgeven door tot ketting geplooid blauw, geel en witte papieren ringen en franjes, terwijl in de ooren groene peterselietakjes staken, in ieder oog een roode kers, in ieder neusgat een klein worteltje, waaraan het groene kruid zat en het beestje in den mond een papieren witte pijp hield, waarop met rooden inkt *goede appetiet* geschreven stond, toen ging er een soort van gejuich, een handgeklap, een hoera op, alsof de profeet Mahomed Mekka binnen rukte.

Ja, daar begon nu een geschater van alle kanten, dat waarlijk aanstekelijk op elkeen werkte, en waarbij het bierglas haast niet uit de hand kwam. Naar alle richtingen werd op de gezondheid van velen gedronken, zelfs stelde nonk Nahdes een dronk in op de gezondheid van 't speenvarkentje.

Inmiddels vertelde mij de halfwinster, dat dit varkentje er een was uit een kudde van een en twintig.

...zelfs stelde nonk Nahdes een dronk in op de gezondheid van 't speenvarkentje.

Ja, zei ze,¹⁾ *da's een merakel van ing kreem, die wurp iehker kiehr 18 tot 22 bakke. Die bringt per joahr nog al get op.*

Herr Vetter Wilhelm belastte zich alweer met 't arrangeeren der porties. Geen oog van nonk Nahdes week van dat werk af en hij dichtte alweer:

*2) Ee Sjpiehnverksjche op gen dusch
Is mich livver es der fienste Vusch
En is het mit gehakt gevuld
Dan bin ich zeker nit gekuld.*

Hij nam er een aandeeltje van, waarlijk griezelig om aan te zien, als men bedacht, dat zulks nog in die arme maag moest, die gewis de dubbele grootte van een doedezak moest hebben.

De ingemaakte peren, die er bij werden aangediend, schenen ook zeer naar zijn smaak te zijn, want hij nam er een portie van, genoeg om eene sectie piotten tevreden te stellen.

Ik moet ronduit bekennen, dat het mij waar-

1) dat is een wonder van moedervarken, die werpt ieder keer 18 tot 22 biggen. Die brengt per jaar nog al wat op.

2) Een speenvarken op den disch
Is me liever dan de beste visch
En is het vol gehakt gestopt
Dan ben ik zeker niet gefopt.

lijk benauwd in zijne nabijheid werd. Daar moest eens een ontploffing gebeuren, want ik meende een paar keeren verdachte geluiden gehoord te hebben en zoo iets van gas of kwade lucht waar te nemen. Mijn hoop was elken keer, dat het 't laatste gerecht zou zijn, dat opgediend werd en ik verwachtte zeker, dat dit het speenvarkentje zou zijn. Maar nadat dit bij herhaling tot vervelens toe was rondgegaan, kwam het tiende gerecht alweer ter tafel. Schotels met gebraden haantjes, waarvan ieder een bloempje in den bek hield, terwijl in het midden der schotel een groote haan zat, met een prachtige roos in den snavel en een kransje van snoffels en madeliefjes om den hals, 't geheel omgeven door roosjes en rozebladeren.

Bij 't zien sprong nonk Nahdes op en kraaide, zeer getrouw den echten morgenwekker nabootsend, tot vermaak en gelach der aanzittenden. Toen hij zag, dat zijn kunst bijval vond, herhaalde hij het gekraai nogmaals, waarbij hij op waarlijk natuurlijke wijze het gekraai zoowel van jonge hanen als van oude weergaf, alsmede de verschillende soorten, zooals Cochinchina met zijn basstem, de Bergkraaier, de Spaansche witwang, de vechthaan, alsmede de kleine Bantam,

waartusschen hij heel leuk het gepiep der kuikens en het geklok der moederkip liet hooren. Juist omdat het door nonk Nahdes geschiedde, was het succes dubbel groot. Dien stoeren boer had men in het begin van den maaltijd voor geen ‘wits’ of humor vatbaar geacht.

Herr Vetter Wilhelm had het druk, want hij moest zich wederom belasten met de haantjes te ontleden, resp. in stukken te snijden, waarbij hij eene bijzondere handigheid aan den dag legde; misschien bracht het zijn vak van restaurateur mede.

Nonk Nahdes riep hem toe:¹⁾ *Zaagh ins Vetterman, sjpaar dich die meuchte van deh groehsse haahn ze sjlachte maar rik 'm mich maahr ins aa da biess ich mich ins mit dem, ich han jinne sjtrank vuuhr 'm* en hij klapte in de handen en kraaide eens als de kamphaan, die in de vleugels klapt en victorie kraait voordat hij het tweegevecht begint.

Doch nonk Nahdes kreeg de kans niet, want Herr Vetter Wilhelm spaarde den koning der schotel voor het souper of als sieraad der tafel van morgen, den tweeden kermisdag.

1) Zeg eens neef, spaar de moeite om dien grooten haan te slachten, maar overhandig hem mij eens, dan vecht ik eens met hem, want ik ben er niet bang van.

Het verhinderde echter niet, dat nonk Nahdes zijn ware bijtvoede aan de jongere generatie koelde, op een wijze, die elkeen ontzag inboezemde en ons overtuigde, dat de groote haan verloren zou zijn geweest, als hij in de handen van nonk Nahdes was gevallen.

De compote van gedroogde appelen, die bij deze schotels werd aangeboden, werd mede door mijn buurman zoo gretig verslonden, alsof een wolf spek-pannekoeken at.

't Was inmiddels 4 uur geworden en na de zitting, waar reeds de tien geboden waren beleden en waar het, behalve door de natuurlijke warmte, die op dezen schoonen Juni-dag heerschte, toch heel warm was toegegaan, was het voor mij een ware uitkomst, mij te kunnen verontschuldigen om van tafel op te staan. 't Was immers feestconcert te Heerlen, hetwelk gegeven werd door de harmonie St. Caecilia met medewerking van een paar muziekverenigingen uit de buurt. De aanvang was te 5 uur, maar reeds te 4 uur arriveerden de andere gezelschappen en werd er een gezamenlijke rondgang door het dorp gemaakt.

Alhoewel de halfwinster er zoo'n bijzonderen spijt van had, dat ik de koffie niet kon meegebruiken en de vla's en taarten proeven,

die volgens haar zoo bijzonder goed gelukt waren, slaagde ik er in heen te gaan.

Men wete, dat zoodra het kermis-diner afgelopen is, er maar een kleine pauze wordt gehouden. Er wordt dan een sigaar aangestoken, eens even naar buiten gewandeld om de verorberde porties wat 'in elkaar te doen zakken', (zooals men dat noemde) en dan komen de gasten wederom in huis, waar men de tafel opnieuw gedekt vindt en beladen met kermis-gebak.

Thans wordt de koffie gedronken en de bekende Limburgsche vla aangesproken. Vla is een dunne ronde koek van fijn brooddeeg vervaardigd. Zij heeft een doorsnede van 30 tot 40 c.M. en een dikte van 1 tot 3 c.M., naar gelang ze gerezen is. Over den deeg wordt een zoogenaamde 'spies' gesmeerd van versch of gedroogd en daarna gekookt fruit. Over de 'spies' worden dan vaak met een vork figuren gemaakt, waarna de vla in den oven wordt gebakken. Voor ze op de tafel wordt opgediend, wordt ze flink bestrooid met suiker.

Zoo worden dan achtereenvolgens de vla's gepresenteerd van gedroogde en versche appelen, van gedroogde en versche pruimen, van kruisbessen, kersen, frambozen, boschbessen, ook van

rijst enz., verder verschillende taarten, die gewoonlijk van een betere soort deeg zijn gemaakt, wederom met de 'spies' belegd, doch ditmaal van meer uitgezocht fruit, als fijne pruimen, abrikozen, appelen met jam gemengd of uitsluitend jam, waaroverheen reepjes deeg van 1 c.M. of iets smaller in kleiner of grotere ruitjes zijn gelegd.

Het verwondert den Limburger niet, als men soms tot tien soorten vla's of taarten op éézelfde tafel ontmoet. Alvorens met de vla's te beginnen en met de taarten te vervolgen, neemt men vooraf een boterham van den Kermismik, om dat gebak ook te proeven en men eindigt met bij de laatste kop koffie een 'pletske' te nemen. Dit is een soort van rond koekje ter grootte van 6 tot 10 c.M. doorsnee van fijnen deeg gemaakt en overvloedig met suiker bestrooid.

Ik vernam naderhand dat nonk Nahdes alle eer aan de 'koffie' had gedaan en de menigte vla's en taarten behoorlijk had geproefd. -

't Is een heele verlichting als men na zulk een kermisdiner te hebben meegemaakt, wederom eens in de versche lucht komt. De wandeling tot Heerlen deed dan ook werkelijk goed.

[III]

Men stond reeds op mij, den directeur, te wachten. Den muziekkorpsen werd de eerewijn aangeboden en daarna begon de muzikale wandeling door de straten. Na afloop begaf men zich naar het feestterrein.

Dit feestterrein is '*so ländlich so sittlich*' een voor deze gelegenheid ingerichte weide of boomgaard. Een Limburgsche weide biedt onder hare fruitboomen veel lommerrijke plekjes.

Onder de boomen zijn tafels en banken aangebracht op een zeer primitieve wijze. Er worden twee of drie paaltjes in den grond geslagen en daarop een gewone ongeschaafde, ruwe witte plank bevestigd ter breedte van circa 40 c.M., dat is de tafel. Aan iederen kant langs de lengte korte paaltjes met wat smallere planken en klaar zijn de banken. Practisch en eenvoudig.

In het midden der feestweide staat de kiosk of muziektent.

Vroeger bestond deze uit eenige ledige biervaten, waarover een houten vloer en 6 of soms meer lange palen er omheen, waartegen een soort van leuning of balustrade van latten. Boven

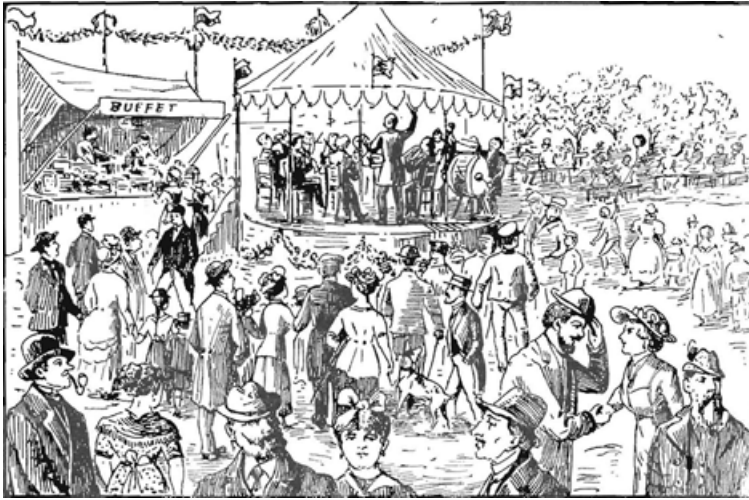
op de palen worden dennenboompjes, vlaggen en guirlandes aangebracht en voor de rest de kiosk met sparregroen, bloemen en vlaggen versierd, zoodat het geheel een sierlijk, feestelijk en landelijk aanzien heeft.

In zulk een feestweide ging het vaak zeer gezellig toe.

Niettegenstaande de soms zeer groote drukte, heerschte steeds onder de muziekkuitvoeringen een bewonderenswaardige aandacht. Het succes, dat ieder corps na zijne uitvoering genoot, was soms overweldigend. Het applaus was grooter, dan dat welk het Philharmonisch orkest uit Berlijn of het orkest Lamoureux van Parijs met hunne hoog artistieke uitvoeringen te Scheveningen oogstte.

Dit moet ter eere der muziekkorpsen te dien tijde gezegd worden, zij maakten een bijzondere studie van de muziekstukken, die zij elders gingen uitvoeren, meer soms dan op heden, als men naar een concours trekt. De stukken waren daarbij doorgaans van moeilijker zetting dan op heden, daar men die gemakkelijke muziek-uitgaven van thans niet kende.

Wij herinneren ons, dat men in Limburg een maand en langer, vóór dat men naar een festival

‘In zulk een feestweide ging het vaak zeer gezellig toe’.

trok, dagelijks repetitie hield. Een bewijs, welke waarde er aan gehecht werd, om de uitvoering der stukken zoo volmaakt mogelijk te doen zijn.

Men zou misschien schouderophalend over de uitvoeringen van dien tijd denken, doch ten onrechte. De stukken, zoowel als hunne uitvoering, ze mochten er zijn en zullen in het algemeen niet door die van heden overtroffen worden.

Grootendeels had men dit echter ook te danken aan de bekwaamheid der directeurs van dien tijd. Door de groote menigte corpsen, die sinds zijn bijgekomen, is men op dit punt niet vooruitgegaan, want men stelt zich al gauw met een kapelmeester tevreden. Hij, die een lang mes draagt, is daarom nog geen kok.

Wij zeiden dat het in zulk een feestweide recht gezellig toeging, maar ook hier bestonden eigenaardige gebruiken.

De families zitten aan de tafel en van tijd tot tijd maakt men een wandelingetje door de weide. Een jongeling, die gaarne kennis zou maken met de een of andere jongedochter, gaat beleefd aan de tafel waar de uitverkorene zit en vraagt of hij de eer mag hebben een toertje met haar door de weide te maken, in den geest zooals

men op een bal een dame voor een dans vraagt.

Heeft de schoone hiertoe geen lust, dan geeft ze als oorzaak op, dat ze te moe is. Is reeds een ander pretendent met de vraag vóór geweest, dan is het antwoord: ‘Het spijt me wel, maar de heer Dinges, of platweg der Joep van genne Boatsj of zoo, heeft me gevraagd, waarop de candidaat zegt: ‘mag ik dan na hem de beurt hebben’ en is dan niet weer een heer Dinges vóór, dan krijgt hij de toestemming. Is de beurt voor hem gekomen, dan gaat hij naar de jonge dame, biedt haar den arm en maakt een wandeling van pl.m. 10 minuten. Hij brengt haar weer op haar plaats terug en neemt afscheid met een dankje. De opvolger is dan aan de beurt.

Dat het op de muzieksfeesten en zelfs de gewone concerten te dien tijde vrij deftig toeging, bewijst mede, dat de drank uitsluitend bestond in wijn per flesch. Limonades kende men in het geheel niet. Dat er aan het buffet een glas bier te verkrijgen was, dateert pas van de laatste jaren. Andere dranken dan wijn werd aan de tafels niet geschonken.

Het geheele verloop van zoo'n feestconcert droeg een deftigen stempel, er was van minder nette voorvallen niet de minste sprake.

Met het vallen van den avond, ongeveer tegen 9 uur was het concert afgelopen omrede dat er geen kunstlicht was aangebracht.

Men begaf zich huiswaarts en gebruikte het inmiddels klaargemaakte avondeten. Dat bestond uit koude vleeschsoorten en brood.

De gasten hadden ondertusschen nieuwen eetlust verzameld en de ham, koude kip, worst, zuurgebraad, enz., enz., werden niet gespaard.

Na dat avondeten gingen de mannen gewoonlijk nog eens naar het café om eenige glaasjes bier of wijn te verschalken.

In de herberg of het koftiehuis ging het gesprek meestal over de feiten van den dag, de processie, 't concert, 't prachtige spel van deze of gene harmonie, 't mooie weder, enz., enz., maar vooral over het 'stormen' dat morgen zou plaats hebben, de bijzondere gebeurtenis van den Kermismaandag.

Reeds eerder maakten wij kennis met de Gilde, genaamd *de schutterij*. In Limburg bestaan deze oude gilden nog bijna op ieder dorp. Zij dateeren uit de middeleeuwen.

Het zijn vereenigingen van met een sabel en geweer gewapende mannen, die zich tot doel

stellen, hulp te verleenen, wanneer de gemeente deze noodig mocht hebben. In hunne schilderachtige uniformen, met haar trommel- en pijpersmuziek, vlaggen en wapenvertoon, luisteren zij de feesten der gemeente op en verleenen hulp bij de handhaving der orde. Tot dit doel zagen wij ze reeds in de processie of de 'bronk'.

Tot opleiding en oefening der schutters in den wapenhandel werden in den zomer schieten exercitie-oefeningen gehouden, terwijl op iederen Kermismaandag een soort van manoeuvre of spiegelgevecht plaats had, dat men 'stormen' noemde.

Dit 'stormen' was een herinnering aan de vele bestormingen, die de vesting Heerlen in vroegere eeuwen beleefde en waarvan de laatste was die door de Gelderschen en Gulikers in 1542. In 1792 werd Heerlen nogmaals geplunderd bij den inval der Franschen.

Dit 'stormen', voor de toeschouwers een kermis-attractie, trok elk jaar groote scharen volks, vandaar dan ook dat deze gewichtige gebeurtenis op den vooravond tot aller gesprek diende.

Daar, waar een of meer leden der schutterij, die den heelen dag in hun schutterspak liepen,

werden aangetroffen, was men er vol van, vooral als de tamboers en hoornblazers de rondte door het dorp deden en de taptoe sloegen of bliezen.

Wij deelden reeds mede, dat deze schutterij uit twee afdeelingen bestond, n.l. de rooden en de blauwen, de ééne kenbaar aan de roode uitmonstering der uniformen, de andere aan de blauwe, terwijl de vaandels eveneens de betrokken kleur droegen.

De twee afdeelingen stonden nu in 't spiegelgevecht als twee vijandelijke legers tegenover elkaar en men stelde zich de vraag: wie zal overwinnaar zijn.

Dáár, waar men leden eener partij of afdeeling ontmoette, werden de heldenstukken van voorgaande jaren gedebitteerd en leed het geen twijfel of hunne partij zoude zegevieren.

Trof men echter leden der verschillende partijen bij elkaar, dan ontstond er natuurlijk verschil van meening en het scheen dat die partij, die het beste met den mond beslagen was, morgen ook de overwinning zou behalen.

De gemakkelijkste herbergtooneeltjes deden zich hierbij voor, want iedere schutter achtte zich minstens gelijk aan een oud beproefd grenadier van Bonaparte's leger en de 'storm'

van morgen zou niet onderdoen voor den slag van Waterloo. Er werden weddenschappen aangegaan, op de overwinning en gedronken en geklonken. Er werd heilig verzekerd, dat als de partij waartoe men behoorde niet overwon, men morgen na den slag niet meer tot de levenden zou behooren.

Bij iedere troep was het de leuze overwinnen of sterven en alweer werd het glas geledigd.

Hij, die daarvan nooit getuige is geweest, kan zich geen voorstelling van die kermistooneeltjes maken. Men moet dat bijgewoond hebben.

Behalve dit, waren destijds eigenaardige exemplaren bij de schutters, eenige reeds bejaarde exentrieke individuen.

Wij zouden hier namen kunnen noemen, waarvan bij het hooren ieder oud-Heerlenaar in den lach zou schieten. Ten respecte van nog in leven zijnde familieleden wil ik dit evenwel achterwege laten.

Op eersten kermisdag draaide de klok vooruit als altijd en de tijd brak aan, dat elkeen ter ruste ging, temeer daar er politie-uur was.

De schutters bestelden hun laatste glaasje, volgens hen misschien het laatste vóór de eeuwigheid en al was het redengetwist nog zoo hevig geweest, men stiet op Limburgsche wijze de

glazen aan, men dronk en ging vriendschappelijk samen huiswaarts.

Weldra lag Heerlen in diepe rust om te bekomen van de vermoeienissen van den dag en om zich te sterken voor den heeten dag van morgen.

Hier en daar zag men nog verstrooide, te zwaar geladen schutters waggelend huiswaarts kuieren, in zich zelf pratend als in koorts ijende: verpletteren zullen-wij-ze, geen man-zal er-van-hen-overblijven, al verblijf - ik ook - 't doet niks - en dan zingt hij lallend het Heerlensch volksliedje: *Zoehlang wie der boam in de boks nog sjeet* enz.

‘Zoehlang wie der boam in de boks nog sjteet’.

[IV]

't Is Maandagmorgen. De zon stijgt traag omhoog, in roodachtigen gloed, alsof ze bloosde over het feit, dat straks een vreeselijke worsteling zal plaats hebben onder haar Heerlensche schutters; want zij, die voorheen boezemvrienden en verwanten waren, zij zullen heden als Saracenen en Christen-ridders elkaar gaan bevechten. - Daar kondigt het kanongebulder de réveille aan. - Op den ouden kerktoren slaat de klok vijf. Dat was reeds meer dan 300 maal het sein, dat de hoornblazers en tamboers op den stormdag zich door de straten moeten begeven, om de 'réveille' te blazen en te slaan.

De zon stijgt hoger en hoger en verliest haar schaamrood. Haar blos maakt wederom plaats voor den gouden kermisglans van gisteren. Zij herinnert zich thans waarschijnlijk, dat de strijd, die straks zal uitbreken, maar een schijngevecht is.

Alom worden de blinden en de deuren geopend. De bevolking is ontwaakt. Men ziet de schutters al zachtjesaan naar hun lokaal trekken.

Heden zijn allen gekleed in de gewone uniform met de witte broeken.

't Is acht uur en men trekt met wapperende vaandels en slaande trom kerkwaarts. Er wordt eene H. Mis voor de vereeniging opgedragen, gewijd aan de levende en afgestorven leden der gilde.

Daar gaan de veteranen, die straks ten strijde zullen trekken - de moed staat op ieders aangezicht te lezen - devoot ter kerke, waar zij een gebed prevelen voor den zege aan hunne respectieve partij.

Hun gedachte is misschien meer op het gevechtsterrein, dan in de kerk.

Na de Mis trekt men naar het lokaal. Nu krijgt ieder een uurtje verlof om even huiswaarts te keeren, nog een ontbijtje te gebruiken en volgens oud gebruik afscheid van zijn familie en nabestaanden te nemen. Hij gaat immers naar den slag. De officieren besteden tevens den tijd om hunne rossen te bestijgen, want allen moeten straks te paard zijn.

Voor zulk een spiegelgevecht en bestorming leende zich het oude Heerlen bij uitnemendheid, want Heerlen was eene vesting uit den riddertijd. De oude Romaansche kerk dagteekenend uit de

dertiende eeuw, vormde het middelpunt, omgeven door de versterking. Zij lag in het midden der oude burcht van den voormaligen ridder van Heerlen. Een oude toren, op heden nog de gevangenis-toren, vroeger tevens gerechtsplaats - waar menige bokkenrijders, leden der bekende dievenbende zijn veroordeeld - en nu tot Muziekschool bevorderd, is nog een overschot van de ridderglorie der middeleeuwen. Het overige der versterkingen werd met den tijd veranderd in winkels, koffiehuisen, particuliere woningen, pastorie van de R.K. Geestelijken, alsmede een pastorie van den dominé der Protestantsche gemeente. 't Geheel vormde een hooger gelegen oppervlakte van circa 150 M. doorsnee.

De burcht of veste was, zooals het voorheen gebruikelijk was, omgeven door een breede, diepe gracht (en zelfs nog vroeger door twee grachten) zoodat het slot slechts door twee poorten en bruggen was te bereiken. Een ten Oosten, de andere aan den Westkant.

De tand des tijds had vóór de jaren, waaruit wij dit verhaaltje doen, er reeds erg geknaagd en veel van het gewezen schoone en interessante doen verdwijnen, terwijl in het jaar 1786 de vroede mannen van het dorpsbewind het onzalige

idee kregen om een gedeelte der grachten te doen dempen en op dezen kosteloozen grond een raadhuis met school te doen zetten.

De gracht werd ten Oosten over een lengte van circa 200 Meter gedempt, te beginnen bij het 'Mannes' of de 'Meyer'. Menig Heerlenaar herinnert zich nog den 'kerkgraaf', dus de plaats waar later Alsdorf-tuin werd aangelegd, tot in den 'Bongert'-noordzijde.

Van de gedempte gronden werd in 't begin van het jaar 1800 doelmatig gebruik gemaakt door, grenzende aan den 'Bongert', een paar gebouwen te zetten, waarvan het tegenwoordige hotel *Cloot* nog een overblijfsel is. Weldra volgde het huis tegenover de 'Kroon', bewoond door den zoo buitengewoon grooten, d.w.z. langen 'Schils' en nog een vijftal andere huizen, zoodat dit gedeelte der gedempte gracht bebouwd was en de Westelijke zijde vormde der vroegere Dorpstraat, thans herdoopt in Wilhelminastraat.

Al was hiermede nu ook een groot gedeelte der gracht met de poorten en ophaalbruggen verdwenen, er bleven toch slechts twee toegangen, waarvan ééne met brug over de bestaan gebleven gracht ten Westen en de andere, een enge toegang over het gedempte gedeelte

‘Zij namen roerend afscheid van vrienden en familieleden’.

ten Oosten (het Kerkstraatje), zoodat ten tijde onzer jeugd de veste toch nog bestond.

De lezer zal begrijpen, dat ééne afdeeling der schutterij, in de vesting kwam te liggen en dus de belegerden voorstelde en de andere afdeeling de belegeraars verbeeldde.

Het werd inmiddels tien uur; de schutters moesten zich naar het vereenigingslokaal begeven.

Zij namen roerend afscheid van vrienden en familieleden. Vrouw en kinderen werden op eene aandoenlijke wijze gekust en omhelsd. ‘Allee dan’, was het laatste woord¹⁾ *‘es het dan neeth angesj is, dan bes in alle iewegheet; kinger beehnt vuur der vader - adieh.*

Men moet zich waarlijk afvragen: is het ernst of scherts. Naar het lokaal gaande, liepen de schutters bij hunne kennissen of vrienden even binnen om afscheid te nemen. Als zij een dezer op straat ontmoetten dan een warmen handdruk en²⁾ *‘Adieh Joehan, Adieh Joep of Sjang of Mathies, of hoe de vriend ook heette, ‘hoacht dich goath,*

- 1) als het dan niet anders is, dan tot in de eeuwigheid; kinderen bidt voor vader - vaarwel.
- 2) Vaarwel Johan, vaarwel Jozef of Jan of Mathijs - houdt je goed - als we elkaar niet meer zouden zien, dan tot in alle eeuwigheid - vaarwel oom, wanneer ik in den storm sneuvel, zorg goed voor mijne kinderen. Vaarwel tante, troost mijne vrouw en mijne moeder wat.

went viehr os dan neeht mieh zint, dan bis in alle iewigheet, adieh nonk wenn ich in der stjorm blief, zurgt mich goacht vuur de kinger; adieh tant, truuht ming vrouw en modder get' en zoo ging het verder door de straten.

Het waren niet alleen de gewone schutters die aan het hartroerend afscheid deel namen, maar ook de 'hoogen' de officieren, ofschoon de ernst bij hen minder diep zat.

Deze 'hoogen' bestonden uit Generaals, Kolonels, Majoors, Kapiteins, Luitenants enz. en zooals reeds medegedeeld reden deze allen te paard.

Daar galoppeeren zij in hunne krijgshaftige uitrusting met steek en wapperende witte pluimen hoog op hunne rossen gezeten naar het vereenigingslokaal.

Hier wordt alsnu een flinke portie buskruit (munitie) verstrekt, want het ging uit royale beurs. Niet alleen had men een flink inkomen van een stichting en van contribueerende leden, maar ook van de bijdrage, die ieder hooge (officier) moest storten en die voor den hoogsten

honderden franken was; daarbij werd elk jaar door ieder inwoner van Heerlen goed aan de collecte voor den storm geofferd.

De officieren van iedere afdeeling houden nog een kort beraad. De krijgsartikelen worden voorgelezen, de consignes gegeven en de schutters tot moed aangespoord. De leuze is; sterven of overwinnen.

't Is 10 uur geworden. Daar komt de Harmonie St. Caecilia aan. Men regelt den optocht.

Voorop trekt nu de afdeeling die de vesting zal bezetten, daarna de Harmonie, waarachter de andere afdeeling schutters volgt.

De muziek speelt eene krijgshaftige marsch en men marcheert naar het gevechtsterrein.

Men zou de bedroefde schutters van zoeven, die onder tranen afscheid namen en met looden schreden naar de 'Zwaan', het lokaal, wankelden, nu niet meer herkennen. Geen zier van droefheid is op hun gelaat te lezen. Moedig, ja overmoedig kijkt men in stramme, manhaftige houding rond. Men geeft nog groeten en wenken aan bekenden, die zich onder de schare nieuwsgierigen bevinden. - Men is tot de brug genaderd. De marsch van het muziekkorps is geëindigd.

De eerste troep trekt de vesting binnen en bezet onmiddellijk de beide versterkte poorten, die men aan beide ingangen, tot meerdere illusie van den ouden tijd heeft nagebootst.

Het zijn ditmaal de rooden, die belegerd worden.

In korte wijl heeft men alle verdedigingspunten van krijgers voorzien.

Aan de poorten staan een of twee reusachtige kanonnen (gewoonlijk speciaal voor het doel gemaakt en bestaande uit een paar oude wielen, waarop een fliake dikke affuit van hout of van eene kachelpijp, en waarin een zwaar geweer, dat door de bijzonder zware lading, verbazend harden knal gaf).

De belegeraars, dus de blauwe sturen een parlementair - natuurlijk geblinddoekt - naar de vesting. De vraag wordt den rooden gesteld of zij geneigd zijn de vesting over te geven.

De staf der rooden beraadslaagt en dan gebeurde het wel, dat verscheidene officieren zich quasi tegen het bloedvergieten verzetten.

Er ontstaat een heftige woordenwisseling, doch het resultaat is, dat de parlementair wordt teruggezonden met de boodschap, dat er van geen onderhandelen sprake is.

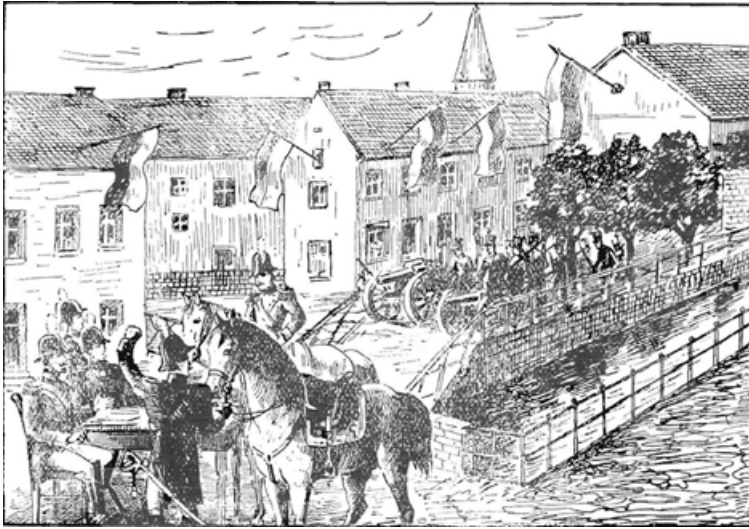
De staf der blauwe belegeraars vereenigt zich

rondom een tafel, natuurlijk op straat, waarbij al de officieren en hoogen inclus Koning of Keizer na veel gekibbel en hevige tooneelen van oneenigheden, - waarbij soms eenigen der dapperen hun gezegden met vuistslagen op de tafel bekrachtigen, - wordt tot den aanval besloten.

De officieren, die afgestapt waren, stijgen weder te paard, de bevelen worden gegeven en de aanval begint.

Vlug als de wind ijlen eenige officieren en minderen naar de andere poort om daar aan te vallen, maar zoowel aan deze als aan de Westpoort stoot men op een hevigen tegenstand.

Het vuren heeft een aanvang genomen. 't Is een oorverdoovend geknal. Hoe ouder en grooter ze waren, hoe sterker de geweren knalden. De kanonnen werden gesteund door d aanhoudende uitbrandingen der feest-kanonnades de zoogenaamde 'kamers'. Deze 'kamers' waren zware ijzeren bussen van circa 30 c.M. lengte. Zij hadden een zeer wijde boring van pl.m. 5 c.M. met zware lading, zoodat zij slagen teweeg brachten als van zware kanonnen. Soms had men tot 100 stuks van deze kamers naast elkaar staan. Men deed ze ontbranden door een gloeienden bout of lont aan een langen stok gestoken.

‘De staf der blauwe belegeraars schaart zich rondom eene tafel.’

Ook vereenigde men vaak eenige dezer kanonnen, door een buskruitgeleiding, zoodat een aantal slagen onmiddellijk op elkaar volgden.

't Is een geknal, een geschiet, een gedonder, de bestorming van Sebastopol gelijkend.

Van alle kanten op de wallen en tinnen der oude burcht, op de muren, uit de vensters, kortom, waar maar gelegenheid is, worden uit de veste de belegeraars beschoten.

Honderden, ja duizenden nieuwsgierigen, die van heinde en verre zijn gekomen, bewegen zich door de straten, om dit schouwspel bij te wonen en vragen zich af: is het nu werkelijk ernst, of is het scherts. Zij zelf worden door 't enthousiasme van strijdlust bezielde en nemen partij op voor een der afdeelingen. 't Is hier een gelach, daar een gekibbel, ginds een gejouw onder het publiek, dat het knallen der geweren en de kreten der strijders bijna overstemt.

Daar komt een ordonnance aangehold, 't zij te paard of te voet en brengt bericht dat men aan de andere brug versterking noodig heeft. Eenige officieren rijden in galop er heen, gevolgd door een troep gewone krijgers. De hulp komt op tijd en de uitval wordt teruggeslagen. Nauwelijks zien de rooden, dat de belegering

der Westbrug verzwakt is, of zij wagen hier de kans van een uitval; doch ook hier komen weer de hulptroepen op het gewenschte oogenblik.

Ofschoon de inneming niet gelukt, de uitvallen worden eveneens afgeslagen. De legers schijnen aan heldhaftigheid elkaar niets toe te geven.

De officieren der belegeraars hollen en galoppeeren als bezetenen rondom de vesting, overal de troepjes tot dapperheid aansporend.

Zij houden herhaaldelijk strafraad, zoowel de blauwen buiten, als de rooden binnen de vesting.

Behaalt de eene partij een klein voordeeltje, weldra moet zij het weer prijs geven. Gedurig ziet men verwonden aanbrenge. 't Zijn degenen, die een klein schrammetje opdeden, 't zij door het schieten, 't bajonet- of sabelgevecht, of die door een val in het heetst van den strijd een mankementje kregen. Zij worden flink met doeken verbonden om arm, been of hoofd en nemen aanstonds weer deel aan het gevecht.

Daar gaat een hoera uit honderd kelen op, men heeft de verdediging eener brug teruggeslagen. Men is in de vesting, de vreugdekreten der blauwen klinken door de lucht, maar jawel de rooden, zij hebben gezworen te winnen

‘De officieren der belegeraars hollen en galopperen als bezetenen rondom de vesting, overal de troepjes tot dapperheid aansporend’.

of te sterven en met ware doodsverachting werpen zij zich tegen de blauwen en dringen ze wederom terug. Zij doen zelf met goed gevolg een uitval en van hunne zijde klinken nu de hoera's.

Doch het is ook nu maar weer schijngeluk. De blauwen - met de officieren aan 't hoofd, die met pistolen schieten en naar alle kanten sabelhouwen uitdeelen- werpen de rooden terug.

Het gevecht van zulke hoogen tegen elkaar was vaak om zich het hart vast te houden. De arme paarden vooral moesten het misgelden door de sporen en de vijandelijke sabelhouwen, zoodat het bloed uit de wonden gutste.

Het werden dikwijls zulke wilde tooneelen, dat men niet anders dacht dan dat strijders en hunne strijdrossen de bezinning verloren hadden.

Nog een paar maal schijnen de kansen van aanval of uitval gelukkig te zijn, doch zonder afdoend of volledig succes.

't Is inmiddels 12 uur geworden, de kamp duurt reeds twee uur, zonder dat de eene of andere partij bepaalde voordeelen behaalde, hoe hevig de strijd, hoe dapper het gevecht aan beide zijden.

De rooden zenden nu op hunne beurt een parlementair om te onderhandelen. Men stelt eischen, doch de blauwen zijn niet toegevend.

Zij verlangen, dat de rooden zich met of zonder genade overgeven, zoo niet dan gaat men met den aanval door. Men komt tot geen vergelijk, doch de blauwen hebben ook rust noodig en stemmen ten slotte toe in een wapenstilstand van 2 uur.

Het vuren houdt op. De strijders vleien zich neer en versterken zich met een meegebracht koud maal; bij voorkeur boterhammen met ham.

Het publiek gebruikt eveneens de gelegenheid om, 't zij in de herbergen, die eivol zijn, eene hartversterking te nemen, of bij familie, vriend of kennis even te gaan middagmalen.

Heerlens bewoners met hunne kermisgasten hielden ook met dezen wapenstilstand rekening en namen het middagmaal.

Het oogenblik nadert, dat de wapenstilstand is verstreken. Het publiek daagt weer in groote drommen op. Daar komen de officieren reeds aan. Paard en ruiters zijn gesterkt. Men houdt een bespreking om de tafel en men beraadslaagt.

Men ziet aan de af- of goedkeurende bewegingen van dezen en genen, dat men het nog niet eens samen is. Daar opeens vallen kanonen geweerschoten uit de vesting en als de weerga

springt alles te wapen. Eenige ruiters officieren rennen naar de andere brug en ziedaar, het gevecht is wederom in vollen gang, met een hevigheid en een verbittering, den voormiddag nog overtreffend.

Het geweervuur knalt oorverdoovend, de kanonnen en '*kamers*' donderen alsof de wereld vergaat. De omgeving staat in vollen kruitdamp. De krijgers, reeds bezweet door het eerste gevecht op den snikheeten Junidag zijn zwart van den damp en gelijken haast op Morianen.

't Gevecht wordt verschrikkelijk, schijn-gewonden en dooden vallen met de vleet.

Bij herhaling vallen schutters met den uitroep: 'Ik ben dood.' Het publiek komt medelijdend om hen heen, de getroffene roept: 'Een kogel ging mij door de borst, maak mij de lippen wat nat.'

Uit de naastbijgelegen woning komt men vlug met lafenis aangesneld. De getroffene is meestal dorstig naar een flink glas wijn, want die tooneeltjes vielen bij voorkeur op den stoep der huizen van de betere ingezetenen voor. De doode of laat ons zeggen stervende drinkt nog krijgshaftig en waarlijk die dronk gaf hem het leven terug. Hij springt op en loopt weer naar de

‘Uit de naastbijgelegen woning komt men vlug met lafenis aangesneld.’

strijdenden. De niet direct combattanten, zooals de voorloopertjes, de bijdragers, tamboermajoors, zij en allen die niet meedoen aan het schieten, verzinnen alle mogelijke listen om den vijand afbreuk te doen en de eigen partij voordeel te bezorgen. Zoo ziet men bijvoorbeeld eensklaps een van de roode partij in het dorp, op welke wijze hij uit de vesting kwam, begrijpt men niet, want over een der bruggen of poorten is onmogelijk. Maar hij is er en nauwelijks heeft men hem bemerkt of er wordt een klopjacht te paard en te voet op hem gemaakt. De waaghals zet het op een wedloop, 't geen de vermakelijkste tooneelen teweeg brengt. Meestal loopt het op een gevangenneming uit, tenzij hij zijn vervolgers weet te verschalken en weer heelhuids in de veste terug komt.

Ook zijn er steeds spionnen in omloop, zoowel in als buiten de veste, van wier mededeelingen de vijand gebruik maakt. Het gebeurt echter, dat men zich door den spion bedrogen ziet, wee hem dan, want er wordt kort proces gemaakt, hij wordt opgehangen (natuurlijk in schijn).

Ook de 'hoogen' legden staaltjes van waaghalzerij af. Zij baanden zich met hunne sabels een weg over de brug in weerwil van talrijke

schoten, van kanon en geweren en de bajonetten kolfverdediging der schutters.

Een waaghals geeft zijn paard de sporen; het beest, dat al half wild was door de plagerij, die het reeds had doorstaan, het schieten en slaan, wordt dan als het ware razend, 't wordt herhaalde malen door een rooden bij de teugels gegrepen, het stijgert, slaat, breekt door de bezetting heen, vliegt haast door de vesting, achtervolgd door de rooden. Het werpt eindelijk zijn berijder in het zand en deze wordt gevangen genomen, tenzij de waaghals er in slaagt zoolang voort te galoppeeren tot hij weer door de andere poort uit is en zoo den dans ontsnapt; want in geval van gevangenneming is het harde vonnis: fusileeren.

Wij herinneren ons een sterk staaltje van ruiterkunst. Een der bereden officieren (de als ruiter zeer bekende stalhouder *Sieben*) had voor de stormgelegenheid een vurig paardje uit Aken meegebracht. In den storm wil hij over de Wester-brug den ingang der veste binnen; de rooden beletten het hem. Hij rijdt een honderd meter terug, keert om en in volle vaart vliegt hij over de brug, springt over kanon en verschansing de vesting binnen, achtervolgd door

den vijand, die op het punt is hem gevangen te nemen. Hij rent echter door een poortje (Wetzels-poortje), waarna hij in een steegje komt, dat toegang geeft tot de 'Bongert'. Eerst moet hij echter langs een steenen trap van misschien twintig treden. Hij klautert omlaag en komt vóór de gracht. Paard met ruiter springt er in en komt welbehouden aan den overkant op het droge tot verbazing van alle omstaanders, die verwachtten dat beiden den nek hadden gebroken.

Een ander bereden officier holt door de dorpstraat van de Oosterpoort naar de Wester. Aan de *Kroon* gekomen, waar deze ruiter woont, maakt het wilde paard onverwachts een zwenking; de ruiter valt af en 't paard ijlt in galop den stal in, zijn berijder, die in den stijgbeugel bleef hangen, een 50 meter mede sleurend. Men haast zich den ruiter uit zijn benarden toestand te redden en draagt hem binnenshuis. Geen half uur later ziet men hem wederom op hetzelfde paard aan den storm deelnemen.

Een jong majoor, (de heer E.B., die later meer dan 30 jaren president der Heerlensche Kon. Fanfare was) springt in zijnen jeugdigen overmoed als een circus-acrobaat rechtop in 't

zadel en holt door de straten, angst verspreidend en menschen omverwerpend. 't Paard struikelt en de ruiter tuimelt van zijn hoogte af. Ieder ooggetuige meende dat een droevig ongeluk geschied was, maar jawel het paard springt overeind, de ruiter stijgt weer op en alsof het voor God, Koning en Vaderland gaat, werpt hij zich weer in den storm.

Het vuren, het rennen, de strijd stijgt ten top. De rooden spannen de laatste krachten in en waarlijk de uitval gelukt. Men slaat de blauwen terug en het gevecht ontspint zich nu met afwisselend geluk door de verschillende straten. De rooden overwinnen al meer en meer, al schijnen ook de blauwen oogenblikkelijk fortuinige kansen te hebben. Het is een opgewonden strijd met het aanhoudend geschreeuw der winnende partij. Het publiek komt onder den indruk en vliegt naar gelang het gevecht zijn loop neemt, voorof achterwaarts. Vooral daar waar de paarden in het gedrang komen wordt het een 'sauf qui peut'. De tamboers slaan op hunne trommen, alsof het leven er afhankelijk van was. Zoowel zij als de hoornblazers met hun geschetter en de officieren met hunne commando's en voorbeelden van dapperheid, moedigen de strijders

aan. Maar o wee, daar komt hulp voor de blauwen, de kansen keeren, de rooden worden in de vesting teruggeworpen. Dit geluk voor de blauwen doet hen overmoedig worden en de hoogen geven bevel de vesting stormenderhand in te nemen. De commando's overschreeuwen het kanongebulder, de trommels slaan en de hoorns blazen den stormaanval. Inmiddels is de harmonie er bij gekomen, zij speelt een stormmarsch en vuurt de blauwen tot het uiterste aan. Een troep der blauwen heeft door een geheimen onderaardschen gang in de vesting weten te dringen en valt de rooden in den rug aan, de brug wordt genomen. De blauwen met hun brullende strijdkreten, zijn niet meer te weerstaan, de vesting wordt stormenderhand ingenomen. De rooden zijn overwonnen en geven zich op genade of ongenade over.

In de vesting op het z.g. oude kerkhof, dat toen nog tot marktplaats diende en waar vele, niet hooge lindeboomen met uitgebreide takken in rijen een plantsoen vormden, spelen zich nog aardige tooneelen af. In het hevige strijdgewoel geen anderen uitweg ziende, klauteren velen der rooden in de boomen en schieten van hieruit op den overwinnenden blauwen vijand. Deze

geen pardon kennende, beschiet ze zonder genade in de boomen, zoodat de schijndoodde roode schutters uit de boomen vallen.

Waarlijk, die dan de tranen van 't lachen kon weerhouden, moest een nurks zijn.

De schutters steeds het voorbeeld der legers volgende, slaan aan 't plunderen.

Men ziet ze in alle straten de huizen binnenijlen; ze worden hier verwacht, het plundergoed ligt reeds voor hen gereed, hoofdzakelijk bestaande uit vla's, mikken (witbrood), halve of gedeelten van hammen, enz. enz. Ieder schutter rijgt zijn veroverd goed aan de bajonet op zijn geweer.

Weldra wordt appèl geblazen. Ieder haast zich wederom onder het vaandel.

Er wacht thans een karweitje en wel het fusileeren van de spionen en van weerspanning gevangen genomen officieren der roode partij, waarna alle dooden op een of meer karren worden geladen en onder het spelen van treurmarschen door de harmonie, worden weggevoerd. Deze schijn-begrafenis loopt nogal vlug van stapel en onder vroolijke muziek keert men aanstonds weer terug naar het lokaal, waar de legers

ontbonden worden. De vernederde partij zweert bloedige wraak voor de volgende gelegenheid.

Men begeeft zich huiswaarts tot vreugde der huisgezinnen, waar vader en grootvader, echtgenoot, oom en broeder, welbehouden van het oorlogstooneel terugkeeren.

't Is inmiddels 6 uur geworden en er heerscht, vooral in de herbergen een ongekende drukte, daar de honderden vreemdelingen zich thans gaan laven en verkwikken. Velen hebben zelf mondbehoefden meegebracht en doen bij een glas bier hun eigen menage.

Als de vreemde bezoekers zich allengskens verwijderd hebben, keeren de schutters weer zachtjesaan naar de herberg terug, 't is immers kermis.

Vermakelijke tooneeltjes ontstonden er dan bij de vleet. Men zag hoe vrienden zich ontmoetten, elkaar omhelsden en gelukwenschten met de behouden terugkomst uit den strijd. Doch dan begon men op te snijden, begon staaltjes te vertellen van zijn dapperheid en onverschrokkenheid in den afgeloopen strijd, de een nog erger dan de andere. Kwamen de helden van een andere partij opdagen dan ontstond er een mondgevecht, gepaard met vuistslagen als kanon-

schoten op tafel, dat men meende het stormen zou opnieuw beginnen. Doch het was alleen ter bekrachtiging van de bewering dat het volgend jaar de rooden zouden overwinnen, zoowaar als de zon van 18 karaats goud was gemaakt.

Aandoenlijk komisch was, als van die oudjes, schutters der rooden, onder den indruk van een glaasje te veel, soms begonnen te weenen over de schande hunner nederlaag. Wij herinneren ons een der oude bijlmannetjes der geslagen partij, buiten een café, op een bank gezeten en die zoo van het huilen snikte, dat het roerend was om aan te hooren. Op de vraag wat er toch aan scheelde, gaf hij heftig snikkend ten antwoord:

¹⁾ *‘Och sjwiet sjtil, 't is miene doecht, ich kan de sjand neet uverlèhve’*. Een omstaander liet een grooten borrel voor hem aanrukken tot bedaring zijner zenuwen en de uitwerking was wonderdadig. Terwijl zich deze grappen in en om de herberg afspeelden, begon tegen 8 à 9 uur op andere plaatsen de dans, 't zij op een speciaal daarvoor aangelegden dansvloer in de vrije lucht, of in de zalen. De meer deftige burgers gingen

1) Ach zwijgt er van, 't is mijn dood, ik kan de schande niet overleven.

naar de zaal, de minderen naar den dansvloer of danstent, de 'wip' genoemd.

Ook hier ging het zeer gezellig toe.

Balboekjes had men toen niet, men vroeg de dames voor een dansje en wachtte de beurt af, zooals bij de wandeling in de feestweide.

Op den dansvloer of in de danstent ging het meer 'sans façons' toe. Terwijl de dans begon, schaarden zich de jongelingen om de dansenden heen. Wenschten zij met een der meisjes te dansen, dan wachtte men tot het betrokken meisje met haar cavalier voorbij kwam, of men begaf zich naar hen toe, klapte twee maal in de handen, als teeken dat men met het meisje wenschte te dansen. De cavalier moest alsdan zijn cavalière aan den handenklapper afgeven, tot hij, of een ander na eenige rondes wederom zoogenaamd 'afklapte.'

Wee hem die zich aan dit gebruik niet zou hebben gestoord, want een vechtpartij werd onmiddellijk geproclameerd en gesteund door de vrienden der betrokken partijen.

[V]

De Maandag was werkelijk voor eenieder een zeer vermoeiende dag geweest. Dit merkte men het best als op Dinsdagmorgen de tamboers der schutterij om 5 uur de reveille sloegen, doch noch het militaire noch het civiel element er zich aan stoorde.

De zon, die zich weinig van de kermisvermoeienissen aantrok, kwam op haar gestelden tijd omhoog. Haar slaperig gezicht verraste evenwel nog menigen kermisgast, die van bal of dans huiswaarts keerde, of vanwege de zware natte lading het nog niet tot huis had kunnen brengen.

Er was reeds een groot gat in den dag, voor er weer beweging in de huizen en straten kwam. Men zag menigeen met een betrokken kermisgezicht naar beneden komen en hoe later hij in de wereld te voorschijn kwam, hoe interessanter zijn physionomie.

Tegen ongeveer 10 à 11 uur maakte men met zijn kermisgasten een wandeling in het dorp. Dat was een deel van het programma, daarna namen de heeren een morgendrank in de koffiehuisen. Heden kon men dat alles rustiger doen dan gedurende de twee voorafgaande drukke dagen. Nu was er ook volop tijd om de afgelopen dagen aan de bittertafel te bespeken.

De namiddag werd wederom door de schutterij in beslag genomen.

Reeds tegen 3 uur toog de gilde naar het prijsschieten voor de gewone schutters, terwijl na afloop, ongeveer te 5 uur, de volksfeesten begonnen, die eveneens door de schutters georganiseerd waren.

Het mastklimmen, zaklopen, kikvorschkruien potslaan, sprietlopen, tonsteken en andere grappen meer, die op heden nog hunne aantrekkelijkheid hebben, waren te dien tijd, - toen vooral de dorpsbewoners met soortgelijke ontspanningen nog niet zoo verwend waren - een geheel ongewone attractie, zoodat ook deze dag van de kermis zijn waarde had.

Wat had men een pret als een der deelnemers de ham, de broek of den jas, of een der andere prijzen, die aan den mast hingen, bijna te pakken had, maar dan door de gladheid van den met zeep besmeerden boom, wederom tot beneden toe omlaag schoof. Wat een gelach als bij het zaklopen eenige deelnemers vielen en anderen daar weer overheen tuimelden.

Wat een geschater, als bij het sprietlopen er een in de zwarte assche en de andere in het meel terecht kwam, of bij het tonsteken, als de

Wat een pret, als een der deelnemers de ham, de broek of den jas enz. bijna te pakken had.

lading water over iemands buisje gutste. Maar ook wat een handgeklap en applaus, als de prijzen werden gewonnen.

Waarlijk, dat waren uren van oprecht genoeg voor groot en klein.

Na afloop der volksspelen sloeg voor meerdere kermisbezoekers het uur van scheiden. Vele vertrokken weer naar hunne woonplaatsen, anderen profiteerden nog dien dag van de dansgelegenheid, waar evenwel niet zoo'n drukte heerschte als des Maandags.

Woensdag was een kalme kermisdag, die in hoofdzaak gewijd werd aan de wandeling naar de omliggende gehuchten en buitenplaatsen.

De jeugd mocht nu eens 't hart ophalen aan de kramen met speelgoed, dat hoofdzakelijk bestond in eenvoudige poppen, gekleurde houten paardjes van zeer smakeloos maaksel, blatende schaaapjes, miauwende katjes, piepende haantjes, trommels, fluiten, rateltjes, zweepjes en verder primitief speelgoed. Voorts de lekkernijen als peperkoek, moppen ulevellen met rijmpjes erin, de diverse soorten babbelaars, de roode en gele en de verrukkelijke zwarte, maar vooral niet te vergeten de st... babbelaars, die weeke geel-

achtige in stukjes strooppapier gedraaid, die buitengewoon heerlijk waren en waar een oud vrouwtje - gezeten naast haar stokouden man, in roode boezeroen met vuurroode of goudgele pruik - de specialiteit van had.

Een genot was het ook als men voor een halfje mocht schieten op de brandende kaars in in het kastje en vooral als bij toeval men de kaars uitschoot en men dan eene lichtkleurige sigaar kreeg, met honderden witgele spikkeltjes erop.

Ja, dat was dan echte jongenstrots, die de pols vlugger deed slaan en ofschoon het niet mogelijk was, de sigaar te rooken, zonder zekere ziekteverschijnselen die de kermispret voor een gedeelte bedierven, ze werd fier aangestoken en voor een gedeelte opgepaft.

Maar wat een geroezemoes bij de carroussel, de primitieve mallemolen die door gemis aan paard, stoom of electriciteit, door ons jongens zelf gedraaid werd, waarvoor men de niet te miskennen belooning ontving om een keer voor niemandal op een paardje te mogen rondrijden.

Deze carroussel had met de luxe instelling der hedendaagsche weinig gemeen. In het midden stond een ferme dikke paal in den grond, ter

hoogte van 4 á 5 meter, waarboven een flinke ijzeren spil. Daarin bewogen zich een achttal ribben, die op spaken van een wiel geleken, aan welker uiteinde een ijzeren stang omlaag ging door het houten beestje heen, dat een paardje moest verbeelden, en dat bijgevolg aan die ijzeren stang hing. Over 't zaakje heen een grijs of wit linnen doek gespannen en ziedaar de mallemolen. De paardjes, hoofdzakelijk in roode, zwarte, witte, groene, gele en blauwe kleuren waren weinig kunstvol weergegeven. De romp was een rond stuk hout van circa 80 c.M. lengte, waarin 4 pinnen staken, die de pooten moesten voorstellen, de staart bestond eveneens uit een houten pin. (De eerste verbetering was een staart van haar). De kop was uit een plank gesneden, die een paardenkop moest verbeelden. Stijgbeugels en leidsels zijn van lateren datum, men hield zich vast aan de ijzeren stang, die zich tusschen hals en romp der beestjes bevond.

Een rit kostte een cent, doch er was voor den behendigsten ruitser een premie bestemd.

Naast de mallemolen stond een paal, met een los scharnier dwars hout waarin aan de zijde naar de mallemolen toe, een veerende klem werd gestoken, waaraan een ring ter grootte van 5

centimeter. Zoodra de mallemolen in beweging was, kwam de vrouw van den eigenaar van het spel en bracht het dwarshout in beweging, zoodat de ring met de handen der ruiters te bereiken was. Met den uitroep van haar eigenaardige heesche, krijschende stem *allee jonges sijnapt noh het klummelke, allee jonges, jonges*, rammelde zij met het dwarshout dat het een aard was om te zien. Nu begon de wedijver der paardrijders om den ring te grijpen. Hij die hem te pakken kreeg mocht tot belooning een keer voor niemendal rijden. De kunst was meestal gelegen in het langzaam of vlugger bewegen van het dwarshout, bijgevolg in den wil der hanteerende vrouw, die den een of anderen jongen wilde begunstigen. Met het vallen van den avond was de kunstrijderij op de mallemolen afgelopen.

De danstenten hadden dezen dag weinig aftrek, eene algemeene vermoeidheid was ingetreden, terwijl de kermisgasten op zeer geringe uitzonderingen na, waren vertrokken. Het afscheid van de familieleden had natuurlijk geen gunstigen invloed op de kermisstemming, want vooral degenen die pas Woensdags vertrokken kwamen soms van verre.

Allee jonges, sjnapt noh het klummelke....

Een eigenaardig verschijnsel was het, dat onder de gasten die de Heerlensche kermis bezochten, velen uit de Belgische steden Luik, Brussel, Gent, Antwerpen, Verviers enz. kwamen; anderen zelfs uit Parijs en ver uit Duitschland. Zij kwamen dan ook slechts ééns per jaar en wel met de zomerkermis. Het was dus van zelf sprekend dat Zaterdags bij aankomst der van ver komende zoons en dochters, ooms, tantes en andere verwanten, groote blijdschap heerschte maar dat bij het afscheid Woensdags soms ook menige traan gestort werd, zoowel door de vertrekkenden als door de achterblijvenden.

't Was in het jaar 1882, dat wij op een kermis-Woensdag de met den postwagen vertrekkenden gade sloegen.

Daar komt ook een ouderachtig heertje met zijn valies in de hand en wacht mede op het vertrek van den postwagen.

Wij hadden hem op den kermisvóóravond ook met een der postwagens zien arriveeren. Langzaam, als 't ware onzeker en onbewust waarheen, ging hij toen het dorp in. De volgende dagen zag men hem door de straten kuieren met strak gelaat, schijnbaar met een soort van onver-

schillingheid. Daar hij echter bij ieder kermisvermaak aanwezig was, moest men toch aannemen dat hij belangstelling voor dit alles koesterde. Wie is hij? vroeg men zich onwillekeurig af. Zijn steeds verzorgd en deftig uiterlijk viel ieder op en prikkelde de nieuwsgierigheid.

Hij droeg een modern licht-grijs costuum met wit vest, waarin roode figuurtjes, - toen de nieuwste chic - zware gouden ketting, waaraan gewis een dito horloge en op den neus een pincenez van 't zelfde metaal.

Een hooge zijden hoed van nieuwsten vorm dekte zijn hoofd en zijn niet te weelderig grijswit haar. Onder een soort van Griekschen neus droeg hij een kort geknipt snorretje, en tegen de kin een sikje, beide van dezelfde kleur als 't haar. Hij maakte den indruk van een goed geconserveerden zeventiger, ofschoon het moeilijk was met zekerheid te zeggen, of hij wel de helft der zestig voorbij was.

Zijn gestalte was iets minder dan de middelmatige, noch corpulent, noch mager, geheel niet opvallend.

Bij het vertrek van den postwagen komt de koetsier en verzoekt de reizigers naar de richting Aken, Keulen, enz. in te stappen, terwijl hij

mededeelt, dat degenen, die de richting Luik, Brussel, Parijs, enz. moeten hebben, met den volgenden wagen kunnen reizen. De trein uit Valkenburg naar de richting Maastricht vertrekt eerst een half uur later. De vreemdeling scheen den koetsier niet verstaan te hebben en vraagt ons naar de beteekenis van het gezegde.

Toen wij hem mededeelden, dat zij, die naar België en Frankrijk reisden, nog een half uur moesten wachten, vergezelde een diepe zucht zijn blik op het gouden horloge.

't IJs gebroken zijnde, vroegen wij hem, of hij ook die richting moest hebben. 'Ja naar Frankrijk,' was het korte antwoord zonder dat zich maar een spier van zijn gelaat vertrok.

'Zijt U oud-Heerlenaar?' vroegen wij verder. 'Ja', klonk het nog korter.

'Juist dat korte antwoord gaf ons onwillekeurig de vraag in den mond: 'Hebt u uwe familie hier weer eens bezocht?' 'Familie, familie', kwam het er langzaam, ja zelfs hakkend uit. Hij keek weer eens op zijn uurwerk, alsof hij wilde zien, of er voldoende tijd was, om ons een meer uitvoerig antwoord te geven en terwijl hij het horloge weer met onvaste hand, in het daarvoor speciaal gemaakte vestzakje stak, prevelde hij tusschen

de tanden: 'Familie, ik heb geen familie meer', en in goed Heerlensch, doch met een Fransch accent vervolgde hij: 't Is nu juist vijftig jaar geleden, dat ik, oud-Heerlenaar, 't laatst hier was.'

Dit werd op een toon gesproken, die ons versteld den mond deed sluiten. Wij waagden het niet verdere vragen te stellen, doch waren in spanning of er nog iets volgen zou.

'Ja, 't is vijftig jaar geleden, een menschen leven lang, dat ik mijn geboortegrond verliet en hem niet eerder terug zag.' Na een oogenblik ging hij werktuigelijk, als droomend voort: 'Ik was de jongste en eenigst overgebleven zoon mijner dierbare moeder, die weduwe was en onbeschrijfelijk veel van mij hield.

Bij de loting een laag nummer getrokken, diende ik bij de Lanciers te Arnhem. Wat was het een hartroerend afscheid, toen ik vertrok, en wat een blijdschap toen ik bij gelegenheid der kermis met verlof kwam.

De kermis scheen slechts in vreugd voorbij te gaan, - maar helaas.... Hier bleef hem het verhaal in de keel zitten, en slechts na een wijle vervolgde hij: Dinsdagsavonds ging ik tegen elf uur met mijn zuster huiswaarts; wij kwamen in de Schandeler-gats en ontmoetten

daar een troepje aangeschoten of beschonken kerels. Een daarvan houdt mij staande onder geraas en geschreeuw der anderen. Ik verzoek hem ons toch te laten passeeren. Het antwoord was een vuistslag in mijn gezicht, terwijl een houw van achteren mijn chako op den grond deed vallen. Op hetzelfde oogenblik gaf mijn zuster een gil en viel ter aarde, een hevige stokslag had haar getroffen. In vertwijfeling, terwijl het slagen op mijn hoofd regende, trok ik mijn sabel, ik tuimel van een zwaren slag, doch het had niet verhinderd dat ik een der aanvallers het hoofd had gekloven en een ander een stuk van neus en wang had gehouwen, zooals ik later vernam Ik kwam tot bezinning - 't was alles stil om mij heen - niemand was er meer dan mijne zuster die daar bewusteloos lag - het bloed liep over haar gezicht - ik nam haar op en droeg haar huiswaarts.

Onze lieve moeder wachtte ons met een angstig voorgevoel. 'Wat is er gebeurd,' riep zij reeds op een afstand. 'Niets', antwoorde ik, 'wees maar gerust'.

Doch daar kwam zij reeds bij ons en zag den toestand mijner zuster, die ik het huis bin-

nendroeg. Ik haalde water, wiesch haar het druipend bloed van het gelaat en zag de groote wond op haar voorhoofd.

Het frissche water deed haar uit hare bewusteloosheid ontwaken. Weldra hadden wij een verband aangelegd, en kon mijn goede moeder thans mij verzorgen, want ik bloedde hevig uit verschillende wonden op het hoofd. Mijne kleeren waren een en al bloed en mijne moeder, alsof ze een of ander naderend gevaar voelde, haalde mij terstond een ander pak om aan te trekken.

Mijne zuster viel inmiddels van weder opkomende pijnen buiten bewustzijn. Terwijl wij met haar doende zijn en ik mijne moeder verhaalde wat er was gebeurd, hoorden wij een hevig rumoer in de straat, mijn naam werd genoemd met bijvoeging: hij heeft Bertus doodgeslagen....

De blik van het krijt-wit geworden gezicht van mijne moeder vergeet ik nooit en herinner mij alleen aan de woorden: 'Jongen, vlucht, vlucht.'

Ik sta als verlamd, 't rumoer op straat wordt heviger - daar wordt op de deur gebonst. 't Zijn de gendarmen. 'Vlucht' zegt moeder met een starren blik. - 't Is voor mij een onweerstaanbaar bevel.

Ik ijl 't huis aan de achterzijde uit, spring over de heg en sloot en ren om het dorp heen den weg op naar Valkenburg.

Buiten adem laat ik mij in de sloot langs den weg tusschen Heerlen en Kunrade neer. Mijn hoofd brandt en bonst. Ik kom tot eenige bezinning en vraag mij af: wat is er geschied, - wat heb je gedaan - wat zul je doen? Daar hoor ik in de verte stemmen en voetstappen. Zouden het mijne vervolgers zijn? Een onbeschrijfelijke angst overvalt mij. - Ik sta op en ijl verder, doch om eene vervolging eerder te ontgaan, sla ik rechtsaf den binnenweg in, op Voerendaal aan en dwaal over veldwegen en voetpaden zelfs dwars over velden heen, de richting naar Valkenburg houdend. Van den kerktoren te Voerendaal hoor ik twee slagen. 't Is twee uur en er komt reeds een zachte schemering aan den horizon. Onbewust waarheen, ijl ik verder en verder.

Tusschen Schimmert en Houthem ontmoette ik twee boeren, die reeds naar 't veld gingen. Zij verschrikken geweldig voor mij en loopen terzijde. Dit doet mij beseffen dat mijne verschijning mij zal verraden en dat ik mij tenminste gedurende den dag zal moeten schuil houden, wil ik mij

niet gevangen geven. 't Kon drie uur gepasseerd zijn, de dag begon te gloren. Op korten afstand bemerkte ik een bosch en ik haast mij daarheen. Het was een tamelijk dicht bosch van beuke- en eikeboomen, waartusschen hazelnoten en andere struiken. Ik kruip in het dichte struikgewas en ga liggen. - Een doodelijke stilte heerschte hier, slechts het getjilp van enkele vogels stoorde de plechtige stilte.

Daar lag ik, die mij voor korte uren nog een zoo gelukkig sterveling waande, en nu als bij tooverslag tot een der meest rampzaligen behoorde. - Moeilijk kan ik de gedachten van mijn smartend hoofd samenvatten; slechts weerklonk het daarin onophoudelijk: 'Bertes doodgeslagen', waarachter de noodkreet mijner moeder: 'Vlucht!'

Ik verviel in eene verdooving, of het slaap of bezwijming is geweest, ik weet het niet. Toen ik uit mijn vreeselijke droomgezichten ontwaakte, scheen de zon reeds hoog te staan. Enkele dunne stralen, die tusschen de dichte kruinen der boomen doorvielen, deden mij veronderstellen, dat het ongeveer middag kon zijn.

Ik was kalmer geworden, doch werd door een vreeselijken dorst gekweld. Ik wist geen raad

en 't kwam mij voor, dat ik het onmogelijk langer kon uithouden en van dorst zou versmachten.

De grashalmpjes die ik at, in de meening dat zij zouden helpen, ze baatten niets. Wat te doen! Steeds door een onbeschrijfelijke vrees bevangen, kroop ik zachtjes door het struikgewas, naar water zoekende.

Wellicht zou ik een beekje vinden. - Ik kom aan den rand van 't bosch. 't Scheen tusschen twaalf en twee te zijn, de veldwerkers waren huiswaarts. Een beklemmende stilte heerschte in de natuur. Ik verval bij dit ruime gezicht, den blik naar het moederdorp gericht, in eene wezenlooze mijmering.

Wat voelde ik mij ongelukkig, - de tranen vloeiden bij stroomen langs mijne wangen.

‘Wat scheelt er aan’, zegt opeens eene zachte stem naast mij. Ik schrok hevig en bleef als vastgenageld aan den grond staan. Ik zag een ouden man, dien ik niet eerder had bemerkt, dicht naast mij aan den rand van het bosch zitten.

Gewis ontwaarde hij den angst op mijn gelaat. ‘Wees niet bang voor mij’, ging hij medelijdend voort, ‘kan ik je soms helpen?’

Die woorden, zoo deelnemend gesproken, drongen tot in mijne ziel. Ik zet mij naast

den grijsaard neder en barst in snikken los.

Na een kort stilzwijgen zegt hij met geroerde stem: 'Vertel op jongen - wat is er gebeurd - stort je hart eens uit, dat zal je goed doen.' Ik krijg vertrouwen in den man en verhaal hem mijn ongelukkig wedervaren.

Hij vatte mijne hand en sprak: 'Vriend, troost je, al zoudt gij iemand gedood hebben, gij hebt het niet vrijwillig gedaan, 't is een ongeluk geweest - op jou rust geen schuld.'

Die zalvende woorden klonken mij met honderdvoudige echo's door het hoofd. - Mij trof geen schuld!

Ik sprong op van vreugde en wilde terug naar mijne moeder. 'Bedaar', zeide de grijsaard, 'en wees niet onvoorzichtig; berokken je moeder geen verdere smart, want, neemt men je gevangen, dan zal straf je in geen geval ontgaan. Doe wat je moeder verlangde, vlucht over de Belgische grens en wacht af hoe de zaken draaien. Ga terug in je schuilhoek onder de struiken, ik zal je water halen en zoodra de avond gevallen is, ga je verder, over Bemelen, Heer, Gronsveld, Eijsden, Visé, naar Luik; hou de Maas maar rechts rechts en ge komt er vanzelf. Zoodra je 'n half uur voorbij Eijsden zijt, komt ge in België en ge bent vrij.

Ik volgde zijn raad en ging terug naar mijn schuilplaats, terwijl mijn oude vriend opstond en water ging halen in zijn kruikje, dat hij aan een touw om zijn schouders droeg.

Hij kwam weldra terug, daar volgens zijne mededeeling, vlak in de nabijheid een beekje vloeide.

De frissche drank verkwikte mij. De man ging het kruikje nogmaals vullen om mijn met bloed bemorst gezicht af te wasschen en mijn uiterlijk wat in orde te brengen.

Het was omstreeks 1 uur namiddag, de tijd, dat de velden leeg waren, doch weldra zouden de boeren terugkomen. Hij achtte het daarom raadzaam mij alleen te laten. Hij ging naar de op een kwartier afstands gelegen pachthoeve, waar hij veertig jaar als knecht had gediend en nu dagelijks het middagmaal kreeg. Hij wilde mij eveneens wat eten brengen, doch daar ik geen honger had, spraken wij af, dat hij tegen den avond iets zou brengen, alsmede een oude pet, daar ik blootshoofds gevluht was.

Na zijn vertrek vleide ik mij wederom neer onder het dichte struikgewas en viel in een werkelijk vasten slaap.

Ik werd wakker en hoorde in de verte de veld-

werkers huiswaarts gaan onder vroolijk gepraat of het zingen van een liedje. 't Werd donker in mijne schuilplaats, ik stond op om mij naar den rand van 't bosch te begeven, waar ik mijn beschermer zou vinden.

Daar zat hij reeds en wachtte mij. De pet paste uitstekend en na mijn kleeding wat in orde te hebben gebracht, verklaarde hij mij, dat niemand argwaan in mij zou hebben. Ik aanvaardde onder hartelijken dank het meegebrachte brood en de kruik water, en nadat hij mij nog wat moed had ingesproken en instructies had gegeven omtrent den te volgen weg, namen wij op aandoenlijke wijze afscheid van elkaar.

Daar vertrok ik, rampzalige, die voor korte uren zoo gelukkig was, die zoo vol hoop en illusies naar de Heerlensche kermis was gereisd, - nu met bloedend hart de wijde wereld in.

Ofschoon ik wat gekalmeerd was door de woorden van den ouden man en in de vaste overtuiging, dat ik niemand vrijwillig het leven had ontnomen, bleef ik toch steeds in een opgewonden toestand. Ik was gejaagd als een stuk wild, door jagers achtervolgd. Ik leed onbeschrijfelijk en vervolgde mijn weg als in een droom wandelende.

Toen ik het mij bekende dorp Eijsden eenigen tijd voorbij was, ontwaardde ik den Belgischen grenspaal en als een centenaarslast viel het van mijn hart, toen ik mij nu vrij gevoelde en niet meer als een moordenaar door gendarmen vervolgd kon worden. Vermoeidheid kende ik niet en wandelde met vluggen pas, den geheelen nacht door. Bij het krieken van den dag kwam ik op de hoogte van Jupille en toen de zon de morgenschemering verbrak, 't was omstreeks 4 uur voorbij, zag ik in de verte reeds de hooge torens der kerken van Luik. Ik ging zitten op een hoop steenen, die langs den weg lagen en overdacht voor den honderdsten keer mijn positie.

Ik was betrekkelijk kalm, doch daar overkwam mij zulk een weemoed, dat opnieuw de tranen in stroomen vloeiden.

Hoe donker zag ik toen het leven in - welke waarde had het voor mij - nu ik alleen stond, ver van mijn dierbaren.

Ik was troosteloos en op 't punt terug te keeren, gebeurde wat wilde.

Op dat oogenblik kwamen eenige boerinnen, met korven beladen, die naar de markt te Luik schenen te gaan. Eene ervan sprak mij aan, doch in een voor mij onverstaanbaar Waalsch.

‘Eene ervan sprak mij aan, doch in een voor mij onverstaanbaar Waalsch.’

Ik trok slechts mijn schouders op, ten teeken dat ik haar niet verstond, waarop zij verder gingen.

In plaats van terug te keeren, volgde ik toen instinctmatig deze boerinnen, die mij onbewust den weg naar de stad Luik wezen.

't Was tegen 8 uur des ochtends dat wij in de hoofdstad der Walen aankwamen. Ik was nooit tevoren in Luik geweest en toch meende ik dat ieder mij bezag, alsof hij wilde zeggen, 'gij bent het.'

Voortslenterend en wederom andere boerinnen volgend, die met hare boter, kaas, fruit, enz., ter markt gingen, kwam ik op het groote plein, waar zich de dienstmeisjes om de kooplui verdrongen. Wat zie ik? Kan ik mijne oogen vertrouwen? Daar bij eene kersenverkoopster staat een vroeger buurmeisje, dat in Luik als keukenmeid had gediend en er nu getrouwd woonde.

Verblijd, hier in de stad waar ieder mij vreemd is, een bekend gezicht te hebben gevonden, ga ik tot haar. Verwonderd is zij, mij hier te zien. De vraag is dan ook onmiddellijk: maar hoe komt gij toch hier. Antwoord kon ik niet geven, de tranen schoten mij in de oogen en de keel scheen mij als dichtgesnoerd.

Zij begreep dat er iets bijzonders was en nam

mij bij de hand. ‘Kom mee jongen,’ zei ze en bracht mij naar hare woning, waar ik ook door haar man, die te Klimmen geboren was en het schoenmakersvak te Luik beoefende, vriendelijk werd ontvangen. Aanstonds werd mij een kop koffie geschonken en onder de grootste deelneming van mijn gastvrouw en haar echtgenoot, verhaalde ik onder tranen mijn wedervaren.

Liefderijk stelden zij hun huis voor mij open, waar ik hun mijn leven lang dank voor zal weten.

Na een paar dagen had men ook reeds eene betrekking voor mij gevonden en wel als huisknecht in een hotel.

Dank zij de vriendelijke omgeving en de hartelijke verzorging, die ik bij mijn vrienden genoot, kwam ik tot eene soort van lijdelijke berusting; vaak echter, als ik mij eenzaam gevoelde, verviel ik in eene onhoudbare weemoedige stemming.

De gedachte, dat ik een mensch het leven had ontnomen, vervolgde mij aanhoudend.

Tallooze keeren sprong ik op in mijn droom, als zijn beeld mij verwijtend met opengesperde oogen en gebalde vuisten uit den slaap opschrikte. Wat ik toen leed, is niet weer te geven.

Hoe wij ook ons best deden iets naders omtrent het geval te vernemen, het baatte niets.

In dien tijd waren de couranten nog zeldzaam en de brievenpost van geene beteekenis.

Reeds waren veertien dagen voorbijgegaan en wij leefden nog steeds in onzekerheid. Mijn weldoener ontfermde zich toen over mij en op een Zaterdagmorgen reisde hij met de boot naar Maastricht. Vandaar zou hij te voet naar Heerlen gaan, om nieuws te vernemen en tevens mijne moeder en mijne zuster over mij gerust te stellen.

Met spanning wachtten wij zijne terugkomst af. Toen de vrouw van mijn vriend zich naar de aanlegplaats begaf om haar man af te halen, werd ik zoozeer door een geheime vrees bevangen, dat ik haar alleen liet gaan. Het was mij, of mij nog grooter onheil wachtte; ik ging naar mijn kamertje en stortte mijn gemoed uit in tranen.

Hoelang ik daar in bange afwachting zat, weet ik niet. Eensklaps komen haastige schreden de trap opgestormd. Als uit één mond roepen mijn vriend en zijn wederhelft mij toe: 'Bertes is niet dood.' Als door den bliksem getroffen viel ik ten gronde. Die vreugdetijding was te groot.

Wat er verder gebeurde, weet ik niet. Eerst

drie dagen later ontwaakte ik als uit een diepen slaap en zag mijne weldoeners aan mijn bed zitten. Hunne blijde gezichten zeiden mij genoeg, ja meer dan duizend woorden. 't Eerste wat ik vroeg was: 'Is Bertes niet dood?'

Men verhaalde mij toen dat, afschoon hij eene hevige wonde had aan het hoofd en hij in 't eerst door de dokters was opgegeven, zijn sterk gestel gezegevierd had. Op het oogenblik was hij buiten alle gevaar. Wat was ik gelukkig bij dit bericht. Maar niet minder toen ik vernam dat mijne moeder, ofschoon door het leed geschokt, zich in goede gezondheid bevond. Na eenige dagen stond de dokter mij toe, het bed te verlaten en weldra kon ik mijn bezigheden hervatten.

Ik was als herboren.

Helaas echter, ik had mijn geboortedorp, mijn vaderland verloren. In mijne onwetendheid wachtte ik eerst het vonnis der rechtbank af, alvorens terug te keeren. Ik werd echter bij verstek veroordeeld tot 5 jaar gevangenisstraf, wegens het toebrengen van zware verwondingen.

Door mijne afwezigheid kon ik mij niet verdedigen en zeggen dat ik onschuldig was en slechts uit noodweer en zelfverdediging gehandeld had.

Mijne aanvallers daarentegen, om zelf buiten straf en vervolging te blijven, hadden het doen voorkomen, alsof ik de aanvaller geweest was.

Ik werd daarbij nog tot gevangenisstraf veroordeeld wegens desertie.

Ik was immers een deserteur.

Ik ontving nu geregeld aangename tijdingen omtrent de mijnen te Heerlen, nochtans kwam het mij voor, alsof men steeds iets voor mij geheim hield. Het beloofde bezoek van moeder en zuster werd voortdurend verschoven tot ik op zekeren somberen Novemberdag - 't was de zesde van die rampzalige maand, - een brief ontving, die mij de ontzettende waarheid meldde: dat moederlief sinds den noodlottigen nacht, steeds bedlegerig was geweest, en nu vóór twee dagen was begraven.

Men had mij eerder niets gemeld, omdat men vreesde dat ik mij door niets zou laten weerhouden om moeder, 't zij levend of dood terug te zien.

Die onvoorzichtigheid zou mij jaren gevangenis kosten. Ik was de vertwijfeling nabij! - Ik was radeloos! - Ik wilde naar Heerlen, naar het graf van mijne moeder, om haar met mijne handen uit hare laatste rustplaats te delven, haar

aan mijn hart te drukken, om nooit weer van haar te scheiden. Dwaze, onuitvoerbare gedachten!

Men wist mij eindelijk te overreden; doch langer kon ik het un niet meer te Luik uithouden. 't Was alsof ik door de muren werd omkneld, dat mij de adem ontvlood. Ik nam afscheid en vertrok naar Brussel. Eene betrekking, wederom als huisknecht, had ik spoedig gevonden, doch ik had geen rust en ik begon te reizen, of laat ik liever zeggen te zwerven. - Toen het daaropvolgende jaar ook mijne zuster overleed, had Heerlen geene aantrekking meer voor mij en trachtte ik slechts den naam uit mijn geheugen te wisschen. Tevergeefs echter.

Sinds 20 jaar woon ik nu te St. Quentin, in Frankrijk, en ben eigenaar van een der grootste hotels aldaar. De fortuin was mij gunstig.

Niettegenstaande het groote leed door mij geleden, had ik later gelukkige dagen. Ik had eene lieve vrouw, doch zij is mij vóór 15 jaar ontnomen. De eenige dochter, die zij mij achterliet, is mijn steun in het Hotelbedrijf. Alhoewel ik niemand nader te Heerlen heb, geen ouders, geen zuster of broers, zelfs bij weten geen andere familieleden, trok mijn geboortegrond mij gedurende die vijftig jaar, als met eene geheime

kracht, steeds aan. Menigmaal in de laatste jaren, dat ik wederom vrij in mijn vaderland mag kom en, maakte ik het voornemen, de kermis nog eens bij te wonen, doch was het oogenblik gekomen, dan deed zich weer de een of andere hindernis voor. Gaarne zou ik, behalve het graf mijner dierbare ouders, zuster en broeders te bezoeken, ook nogmaals de wonderschoone ‘bronk’ hebben gezien, waarin ik als gelukkige en blijde knaap zoo vaak het wierookvat heb gedragen en waarvoor ik zoo menigmaal de schoonste bloemen heb geplukt. Dit jaar was echter de drang zoo onweerstaanbaar, dat ik door niets kon tegen gehouden worden, en zoo ziet u mij thans.’

Inmiddels kwam juist de Messagerie- of Posthuishouder met de paarden uit den stal, om ze voor de weldra vertrekkende omnibus te spannen. Wederom trok onze verteller zijn horloge uit het zakje en draaide er zenuwachtig mede rond. ‘Daar vlogen vijftig jaar als een korte droom voorbij’, vervolgde hij wederom, ‘er is in dien tijd veel veranderd, zoowel hier in mijn geboortedorp, als algemeen in het leven. Hoe blij en gelukkig arriveerde ik voor vijftig jaar, hoe weemoedig en vol droeve gedachten aan het verledene kwam ik er nu.’

Welk contrast van 's menschen leven; toen een jongeling in 's levens lente met de schoonste illusies voor de toekomst, nu een grijsaard in 's levens herfst, met sombere gedachten en droeve herinneringen.

Doch ik ben nu voldaan en neem afscheid van mijn Heerlen, waar ik eens onschuldig op moeders schoot en aan haar zijde speelde, waar door een noodlottig toeval ik als een verdoemde in den veranderlijken levensmaalstroom geslingerd werd.

Herhaaldelijk heb ik dezer dagen de rustplaats mijner moeder bezocht. Door de goede zorgen mijner zuster zaliger, die er een kruis met inschrift op deed plaatsen, had ik die plek spoedig gevonden. Ik heb, daar alsof ik nog een klein kind was, met haar gekeuveld, haar mijn levenswedervaren verhaald. Ofschoon zij mij het antwoord schuldig bleef, voelde ik hare nabijheid. Ik voelde, dat zij zich verheugde over mijn bezoek aan hare koude legerstede. - Een paar dikke tranen ontsprongen aan zijne oogen en meerdere pinkte hij er met zijn rechter ringvinger uit. -

‘Hedennamiddag’, ging hij voort, ‘was ik er voor het laatst en nam voor dit leven afscheid van haar. Ik heb haar den laatsten kus toege-

worpen, onder den uitroep: 'Moedertjelief, tot hierboven!' en weer liepen kristallen druppels over zijn wangen.

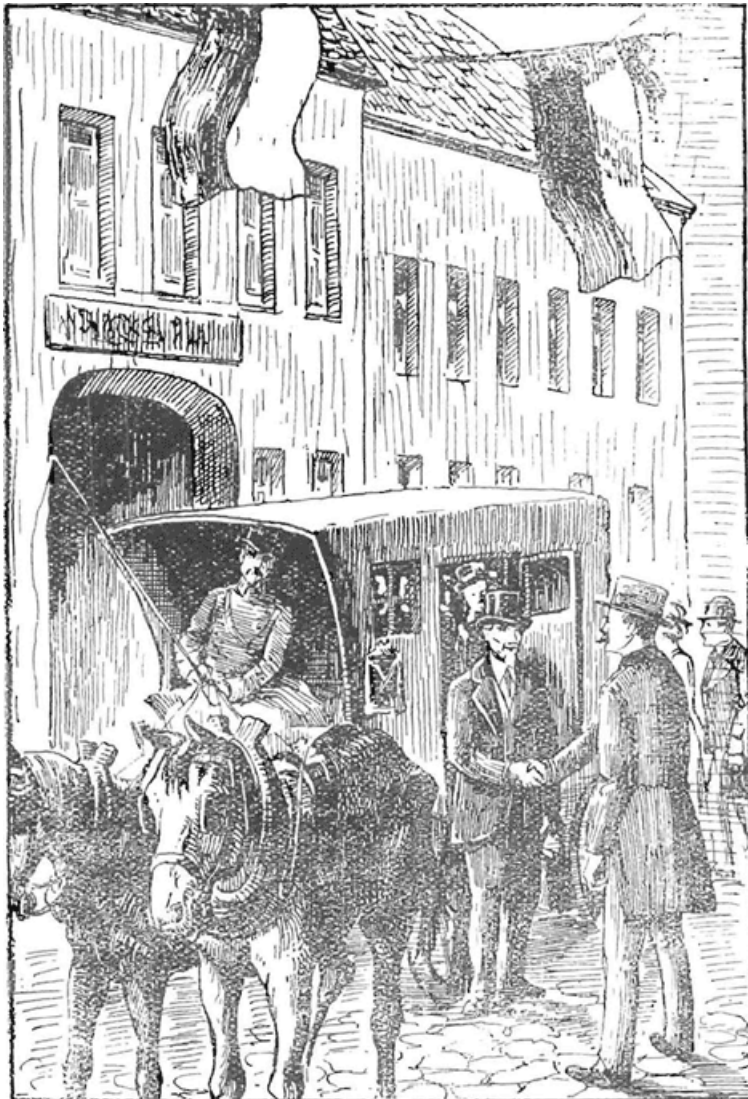
'Instappen!' riep voor de tweede maal de postillon, daar reeds de overige reizigers hunne plaatsen in de ark of diligence hadden ingenomen.

Onze vriend, die wij voor de eerste en laatste maal zagen, stapte over de vrij hoge treden de zigeunerskast binnen. Nogmaals draaide hij zich om en reikte ons de hand door het raampje van het portier met een: 'Adieu, mon ami.' -

De paarden trokken aan en daar vertrok hij, die ons in weinige minuten een treffende episode uit het leven verhaalde en die ons deed beseffen dat, waar vreugde en blijheid bij de kermis heerscht, er ook menschen zijn die juist door de kermisvreugde, in de grootste droefheid gedompeld kunnen worden.

Donderdag was de laatste kermisdag. Deze werd besteed om, zooals men zei de beurzen te verkoopen, of beter ze geheel leeg te maken. Hier en daar flikkerde het kermisvuur nog even op.

's Namiddags trok men veelal naar het buitengelegen café 'het Welterhuisje' en andere dergelijke gelegenheden. Ook de Harmonie en de

‘Instappen!’ riep voor de tweede maal de postillon,....

Schutterij sloten zich aan. Dit was de laatste zucht van de scheidende kermis. Nog vóór de avond geheel was ingetreden, waren de boompjes voor de huizen, het vlaggenvertoon en alle andere versieringen weggenomen.

Heerlen sliep dien nacht alsof er niets gebeurd was. De kermis was ter ruste; slechts de herinnering bleef voortbestaan.

Hiermede zijn wij aan het slot gekomen onzer schets eener Limburgsche kermis van voorheen, en zal ons misschien een belangstellende lezer of lezeres vragen: wat bestaat er op heden nog van dat pittoresque kermis-vieren? Het antwoord is: helaas, bitter weinig, slechts in hoofdzaak de herinnering.

Met een bedroefd hart zag de ware oud-Heerlenaar geleidelijk al het idyllische der kermis verdwijnen.

Zal hij toevallig - want het oude gebruik om ieder jaar terug te komen is verdwenen - nog eens na jaren de kermis bijwonen, dan ziet hij niet meer zijn geliefkoosd Heerlen, maar een moderne stad-in-wording. De aangename herinneringen zijner jeugd komen hem als 'n droombeeld voor. Hij schijnt in zijn geboortedorp een vreem-

deling te zijn. De inwoners, de straten, de gebouwen, hij kent ze niet meer, alles is hem vreemd. Waar hij voorheen langs gemoedelijke veld- en landwegen wandelde, daar ontmoet hij nu steedsche straten; waar de schoone weilanden en boomgaarden lagen, daar zijn nu gebouwen in de modernste stijlen verrezen. Waar hij de gezonde buitenlucht inademde, daar worden thans zijn longen beladen door een met giftige stoffen bezwangerde walm en rook van fabrieken en steenkolenmijnen. Waar weleer rust en vrede heerschte, woont thans rusteloos jagen en zwoegen van het moderne stadsleven. De oude postillon, het kranige, oude manneke, dat op tachtigjarigen leeftijd zijn dilligence nog bestuurde, met zijn typisch h'p-h'p-h'p, waarmee hij aanhoudend zijn niet te benijden, magere paardjes aanmoedigde, zal zich in zijn graf wel eens hebben omgekeerd, als hij het gesnor der auto's en het gefluit der treinen hoorde, die zijn vervoermiddel hebben verdrongen en het vroolijke lied van den postillon hebben doen verstommen.

Hij zal in zijn rechtvaardigen toorn naar de zweep grijpen, om hen te straffen en te striemen, de snoodaards, die hun hand uitstaken om het poëtische van zijn geliefd Heerlen te ontheiligen,

en de eerbiedwaardige overblijfselen van het eens zoo trotsche riddersverblijf den genadeslag te geven.

Hij zal ze willen zweepen, die het wonderschoon monument uit Heerlens roemrijk tijdperk, een kunstvol, in kostbaar marmer gehouwen standbeeld, vergruizelden en slechts een paar broksteen tot herinnering aan de wandaad achterlieten.

Ja, hij zal schimpen en schelden, razen en tieren over hen die in hunne onbezonnenheid, misschien in hunne gevoelloosheid, het schoonste juweel verbrijzeld hebben en den inwoners wat klatergoud in de plaats hebben gegeven. Gij onbedachte mannen wat hebt gij in uwe onbedachtzaamheid en overijling gedaan! zal hij hen toeroepen.

Hadt gij, in plaats van uw vernielingswerk zoo ver uit te voeren, uwe voorgangers een 'halt' toegeroepen en restauratie aangebracht, daar waar zulks nog mogelijk was.

Had gij niet beter gedaan in plaats van een onooglijk postkantoor en pastorie op de gedempte grachten te bouwen, deze laatste wederom laten opgraven en de complex gebouwen der westerzijde, van de Wilhelminastraat inclusief het oude

Nijssens-huis en Cloot-hotel laten afbreken, en de oude grachten rondom de burcht met de bruggen en poorten in eere doen herstellen? Had gij zelfs de oude Romaansche kerk, in stede van te vergrooten, haar in haar origineelen toestand teruggebracht, en dat onsierlijk zij- of traptorentje langs den grond geworpen. Al bleef het binnengedeelte van het oude slot - het oude kerkhof - in zijn staat zooals het in de laatste jaren der vorige eeuw was, dan toch was aan de buitenzijden rondom de gebouwen gemakkelijk het aanzien der oude veste terug te geven. Heerlen had dan in het midden zijner opkomende stad, een kleinood, zóó eenig, zóó interessant, als in geen tweede plaats in ons land was aan te wijzen, zoo bezienswaardig, dat het jaarlijks duizenden toeristen en bewonderaars zou hebben getrokken.

Maar helaas die erger, die droefheid van het oude mannetje en alle oud-Heerlenaars is tevergeefs. Gedane zaken nemen geen keer.

Gelukkig is de schoone processie, de 'bronk' nog blijven bestaan, al heeft ook zij dien ouderwetschen, dien klassieken glans verloren, al hebben de denneboompjes plaats gemaakt voor moderne geschilderde paaltjes, en al illustreert de oude gilde haar ook niet meer in die schil-

derachtige uniform met dat typisch vertoon, de plechtigheid op zich zelf is gebleven, en zal nog steeds den kermisbezoeker stichtend aandoen.

Zij is en blijft nog steeds het glanspunt der Heerlensche kermis.

EINDE.